

שני פיוטים לוישע למשוררים בלתי נודעים

יוצא לאור על-ידי שולמית אליצור

מבוא

הגניזה הקהירית העלתה שמות רבים של פייטנים, אשר לבד מחתימת שמם בשיריהם ומן הלימוד העולה מתוך השירים עצמם אי אפשר לדעת עליהם דבר. פייטנים אלה רובם בני המאה העשירית והאחת-עשרה; שפע השירה הליטורגית שנתחבר בעת הזאת מוכח שוב ושוב מכתבי הגניזה. רמת שירתם אינה אחידה, ורבים מן הפיוטים הללו מעידים על ירידת קרנה של שירת הקודש העברית בתקופה הנדונה. קטעים רבים אינם בגדר שירה אמיתית, ואין הם אלא דברי חרזנות של חזנים שביקשו לספק חומר ליטורגי לקהלם. אבל בין הפייטנים הללו מתגלים לעתים משוררי אמת בעלי שיעור קומה ותנופה, אשר כשירונם כולט מכל יצירותיהם. לשניים מן המשוררים הללו, אשר לולי יצירותיהם המעטות שעלו מן הגניזה היה שמם נשכח, מוקדש מאמר זה.

א. סדר ליושע לר' אברהם בירבי משה

הראשון והחשוב בין שני המשוררים הללו הוא ר' אברהם בן משה, אשר חתימת שמו עולה מן הסדר ליושע הנדפס כאן. הקושי בזיהויו של ר' אברהם — החותם את שמו בשתי הפעמים שבהן נקרתה לפנינו חתימתו דווקא בצורה זו, הערבית, ולא בצורה העברית 'אברהם' — נובע מהעובדה שגם שמו וגם שם אביו נפוצים ביותר בתקופת הגניזה. כמה אנשים בשם אברהם-אברהם בן משה-מוסי נרשמו מתוך הגניזה הדוקומנטרית,² אולם אף אחד מהם לא נודע כחזן ואינו נזכר כ'אברהם'.

1 פייטנים לא מעטים חותמים את שמם דווקא בצורתו הערבית ולא העברית. כך נהג, כמפורסם, אפילו רב סעדיה גאון, שעה שחתם כמה מפיוטיו בצורת השם הערבית 'סעיד', וכמותו נוהגים כמה פייטנים נוספים, בין בחתימת שמם הערבי בצד שמם העברי (כגון שלמה-סולימן) ובין בחתימה בצורה הערבית של שמם בלבד (כך דרך משל סכן — לעולם לא בצורה העברית שכניה; ראה: ע' פליישר, 'ר' סכן — פייטן ארץ-ישראלי במאה העשירית', מחקרי עדות וגניזה — ספר היובל לש"ד גויטיין, ירושלים תשמ"א, עמ' 6-1).

2 שני שותפים, שניהם קרובים אברהם בן מוסי, נזכרים בכ"י ט"ש J 11/14, 8, האחר ממיוקק ואת מקומו של השני לא ניתן לזהות; בכ"י ט"ש J 2/15, 13, המתוארך לאפריל 1107, נזכר אברהם בירבי משה בירבי מצליח; בכ"י אדלר 2727 דף 56 נזכר אברהם בן משה בן אברהם בן יוסף (חומר זה מצאתי בכרססת המעבדה של ש"ד גויטיין ז"ל, ותודתי נתונה לד"ר אברהם דוד על שאיפשר לי להשתמש בה; על המסמך הראשון ראה גם: S.D. Goitein, A Mediterranean Society, I, London, Berkeley & Los Angeles, 1967, p. 442. בכ"י ט"ש ס"ח 243.71b מועתקת איגרת בעלת פתיחה מחורזת ששלח אדם בשם אברהם בן משה אל משה בן ביאן (על פי הקטלוגים של המפעל לחקר פיוטי הגניזה שעל יד האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, בראשות פרופ' ע' פליישר); אברהם בן משה בן ברהון התאהרתי נזכר בתעודות שונות בגניזה, וכן ידוע אברהם בן משה הרופא מרמלה ואדם נוסף בשם אברהם

(בצורה הערבית) 'בן משה' (בצורה העברית) דווקא. העדר כל מידע נוסף על משוררנו איננו מאפשר את זיהויו.

מלבד הסדר המקיף ליושע, לא ניתן לייחס לר' אברהם אלא פיוט אחד, רהיט לשבועות המונה את רשימת מבטלי עשרת הדיברות, אשר סיומו נתפרסם לפני כמה שנים, וראשו נרפס אף הוא לאחרונה.³ יופיו של הפיוט העיד על מחברו שמשורר מוכשר היה, והוא מתחרה בפיוטים דומים של ר' שלמה סולימן אלסנג'ארי ורב סעדיה גאון. שינוי קל בחתימת שם הפייטן ('אברהם בירכי משה' בסדר ליושע כנגד 'אברהם בן משה' ברהיט לשבועות) כנראה איננו משמעותי, וניתן לייחס את שני הפיוטים למחבר אחד.⁴

הסדר ליושע מתפרסם כאן על פי כתב-יד אחד, אשר דפיו נתפזרו בגניזה הקהירית. חלקו המרכזי (ששה דפים) הוא כ"י קמברידג' ט"ז H 3/7. המשכו הישיר בדף אחד השמור בקמברידג', ט"ז ס"ח 273.143, והמשכו של זה — בט"ז ס"ח 133.5, אף הוא דף אחד.⁵ הסדר נזכר בעבר במחקר,⁶ אולם שום דבר ממנו לא ראה עד כה את אור הדפוס.

בן מוסא; ראה: מ' גיל, ארץ-ישראל בתקופה המוסלמית הראשונה, תל-אביב תשמ"ג, על פי המפתח שבכרך ג. משורר בשם אברהם בן משה חתום בסליחה יה לישע אחיל בלב וך ותמים' (דירדון י. 933) ואולי גם בפזמון 'אל נכספתי לראותך' (דירדון א. 3916); שני הפיוטים בעלי מבנה מעין-אזורי ספרדי מובהק, ונראה שאין להם כל קשר ליצירתו של אברהם בירכי משה הנדון כאן.

3 ראה: ע' פליישר, 'פיוט קדום על עשרת הדיברות וגלגולי תבניתו', בתוך: כ"צ סגל (עורך), עשרת הדיברות בראי הדורות, ירושלים תשמ"ו, עמ' 316-321. מתוך חתימת הפייטן במקום זה לא נותרו אלא האותיות [...] מן משנ...], אך המהדיר השכיל להשלים את החתימה ולייחס את הפיוט לר' אברהם; הייחוס אושר עם גילוי חלקו הראשון של הפיוט. להדפסתו (ורדיון בו) ראה: ע' פליישר, "מבטלי" עשרת הדיברות — בפיוט, במדרש ובתרגום, חרביץ, סו (תשנ"ו), עמ' 66-70.

4 פליישר, 'פיוט קדום וכו', שם, עמ' 320-321, דן בשאלה זו, ומעיר (בהערה 30) ש'בדרך-כלל יש לייחס חשיבות להבדלים כאלה; אבל בהתחשב בכתיב המשונה של השם 'אברהם' נראה מופלג לשער שמדובר בשני אנשים'. יש לציין שפייטנים קדומים אכן מקפידים על ציון אחיד של ייחוסם; אבל בסוף המאה העשירית וראשית המאה האחת-עשרה נוהגים פייטנים חירות בעניין זה, ומחליפים 'בירכי', 'בן רבי' באופן חפשי. ראה למשל את חתימותיו השונות של ר' יושע בר (גם: בן, בירכי) כלפה, בספרי: פייטן בעידן של מפנה — ר' יושע בר כלפה ופיוטיו, ירושלים תשנ"ד, עמ' 93.

5 דף נוסף של כתב היד (המשכו הישיר של כ"י ט"ז ס"ח 133.5) שמור באוסף אדלר שכבית המדרש לרבנים בבירדורף, ומספרו 351 (דפים 2-3), אך הסדר של ר' אברהם נשלם בקטע הקודם (את כ"י ט"ז ס"ח 273.143 איתרתי באמצעות הקטלוגים של המפעל לחקר פיוטי הגניזה שעל יד האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים; את שני הקטעים האחרים זיהו ב' לפלר במסגרת עבודתו במילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית). הדף ראשון בכתב-היד ריק, ובאחרים מועתק הסדר של ר' אברהם, מראשו ועד סופו. בדרך כלל מועתקים בכל עמוד שני רהיטים, ושורותיהם מסודרות על פי תבניתם. שלושת הרהיטים האחרונים ארוכים מחביהם, ולמעתיק נדרשו עמוד או שניים כדי להשלימם. עם זיהוי הקטעים השונים מצוי בידינו הסדר השלם, על עשרים ואחד הרהיטים שבו. אחרי הסדר של ר' אברהם מועתק בכתב-היד הסילוק ליושע 'יושע אדיר הוגי תעודה' של ר' וולבן בירכי שבתי

סדר ליושע הוא סדרת רהיטים מתוך קדושתא לשביעי של פסח, המפייטת בפירוט את כל פסוקי שירת הים, רהיט רהיט לפסוק. בין הרהיטים באות בדרך כלל מחזרות מעבר קצרות. הסוג מתפתח בתקופה הקלאסית, והעשייה בו נמשכת גם בתקופה המזרחית המאוחרת. מסוף המאה העשירית ידועים כמה סדרים מונומנטליים ובעלי מבנה מתוחכם במיוחד.⁷

ר' אברהם בחר לו כדגם, כפי שכבר ציין מ' זולאי,⁸ את הסדר ליושע של ר' פינחס הכהן. סדר זה, אשר נותר בכ"י אוכספורד Ms. Heb. d. 62 (2850/1) דף 1, והמשכו (לאחר דילוג של דף אחד) בכ"י ט"ז H 2/79,⁹ מפואר ומקיף, ובעל מבנה ייחודי ומובהק. בולט במיוחד השימוש שעושה ר' פינחס בפסוקים המתפייטים מתוך שירת הים, אשר ראשיהם באים אצלו כמילות קבע בראשי מחזרות הרהיטים: הרהיטים עשויים כולם מחזרות דו-טוריות, אשר כל טור ראשון בהן פותח בצירוף מראשו של הפסוק המתפייט, וכל טור שני — בצירוף מראש הפסוק הבא אחריו בשירת הים.¹⁰ ר' אברהם בירכי משה שאל דגם זה מר'

החזן, הנדפס בחלק השני של מאמר זה. הסילוק נשלם בקטע מעבר אל הקדושה (אשר לא נמצא עד כה ביתר מקבילותיו) בכ"י אדלר הנ"ל; ביתר עמודי כתב-היד מועתקים פיוטים אחרים, ובראשם השבעתא 'שירי השירים אשירה נא לידידי' ליניי (ראה מ' זולאי, פיוטי יניי, ברלין תחריץ, עמ' רסח ואילך) וקטעים אחרים ליניי ולקלירי (חלקם אולי ביד שונה). קטע זה הוא — כפי שזיהו עובדי המילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית — הקטע שפרסם ש"א ורטהיימר בגנוי ירושלים, ב (תרס"א), עמ' יח"ט, ומ' זולאי, במחקר יניי, ידיעות המכון לחקר השירה העברית ב (תרצ"ו), מצייין שגוף הכ"י — אין יודע מקומו אינ' (כדומה ראה אצל ע' פליישר, תפילה ומנהגי תפילה ארץ-ישראלים בתקופת הגניזה, ירושלים תשמ"ח, עמ' 118-120). וראה עוד להלן, הערה 32.

6 על קיומו של הסדר, מקורו (בכ"י ט"ז H 3/7 בלבד) וזיקתו לסדר מקביל של ר' פינחס הכהן העמיד לראשונה מ' זולאי, לתולדות הפיוט בארץ-ישראל, ידיעות המכון לחקר השירה העברית, ה (תרצ"ט), עמ' קכג, הערה 1 (כיום גם בספרו: ארץ-ישראל ופיוטיה, ירושלים תשנ"ו, עמ' 140). ביטויים מוקשים מתוך הסדר הזכיר זולאי גם במאמרו: 'עיוני לשון בפיוטי יניי' (להלן: זולאי, עיוני לשון), ידיעות המכון לחקר השירה העברית, ו (תש"ו), עמ' קפח, רו (=ארץ-ישראל ופיוטיה, עמ' 474, 492). קיומו של הסדר וחתימתו 'אברהם בירכי משה' נזכרים גם אצל פליישר, 'פיוט קדום וכו' (לעיל, הערה 1), עמ' 320, וכן במאמרו על מבטלי עשרת הדיברות (שם), עמ' 66, הערה 17.

7 כזה הוא דרך משל הסדר ליושע של ר' שמואל השלישי שהדפיס י. דירדון בגנוי שכתב ג, נירדורף תרפ"ח, עמ' 58-92. סדר מקביל ראה אצל: W. J. van Bakkum, 'Shir Ha-Shirim, a Medieval Hebrew Poem for the Seventh Day of Passover', *Dutch Studies*, Vol. 1, Nr. 1, pp. 21-84.

8 כמובא לעיל, הערה 6, מתוך מאמרו 'לתולדות הפיוט בארץ-ישראל'. על הסוג ראה גם: ע' פליישר, שירת הקודש העברית בימי הביניים, ירושלים תשל"ה, עמ' 179-180.

9 בקטעים שלפנינו מצויים חמשת הרהיטים הראשונים שבסדר, ולאחר קישור — אחד עשר רהיטים נוספים. בחלק החסר היו, על פי חשבון הפסוקים, ארבעה רהיטים שאינם לפנינו, וכן סופו של הרהיט החמישי ורוב הרהיט הראשון שביחידה השנייה. בפיוט האחרון שלפנינו מגיע ר' פינחס כמעט לסופה של שירת הים, ונראה שהוא קרוב למדי לסיום הסדר.

10 ראה תיאור הדגם ודוגמה אצל זולאי, שם, עמ' 140. סדר הפסוקים מקיים כדיוקנות אצל שני הפייטנים, חוץ מאשר בשלושת הרהיטים האחרונים בסדר של ר' אברהם, אשר יידונו

פינחס, והשתמש בו במדויק לאורך רוב הסדר. גם מחזרות המעבר של ר' אברהם דומות לאלו של ר' פינחס: אצל שניהם המחזרות משולשות, קשורות בשרשרת אל סוף הפיוט שלפניהן, ומביאות בטורן האחרון את לשון הפסוק שיפויט בקטע שאחריהן. שני הפייטנים גם חותמים במחזרות אלו את שמוחיהם, אות אות בכל מחזרות: 'פינחס הכהן בירכי יעקב [...]?' אצל ר' פינחס, ו'אברהם בירכי משה יזכה' אצל ר' אברהם.

אבל הסדר של ר' אברהם שונה בכמה פרטים אחרים מן הסדר של ר' פינחס. ראשית כול, הוא בולט בהיקפו השונה: שעה שבסדר של ר' פינחס מחזיק כל רהיט אחת עשרה מחזרות דו-טוריות המביאות אלפבית שלם בסדר מסורג של אלפבית ותשר"ק, הרי שר' אברהם בחר לחלק כל אלפבית לשלושה פיוטים (תוך הכפלת שתי האותיות האחרונות שבו), והעמיד כל רהיט על ארבע מחזרות בלבד. למרות החלוקה, גם ר' אברהם שומר על הסירוג בין אלפבית לתשר"ק. ארגון שונה של האקרוסטיכון האלפביתי בא אצלו רק בשלושת הרהיטים האחרונים, כפי שעוד נסביר.

בפרט מבני נוסף שונה הסדר של ר' אברהם מזה של ר' פינחס: שעה שר' פינחס מעמיד חרוז שונה לכל מחזרות, ר' אברהם חורז את כל ארבע המחזרות שבכל רהיט באותו חרוז; חלוקת הקטע בעל החרוז האחד למחזרות דו-טוריות מסומנת על ידי מילות הקבע. חרוזו של כל קטע נבחר באופן מכוון, כפי שעוד נראה; המאמץ להעמיד קטע של כמה מחזרות על חרוז משותף ניכר גם אצל פייטנים אחרים סביב המאה האחת-עשרה.¹²

הבדל מהותי יותר בין שני הסדרים נוגע לתוכן הפיוטים. ר' פינחס קישט את פיוטי הסדר בכך שהעמיד בכל אחד מהם נושא קבע המתפייט לכל אורכו: בכל אחד מן הרהיטים מתפייטת רשימה בת עשרה מרכיבים הנזכרת במקורות.¹³ במחזרות הראשונה בכל רהיט מכריז ר' פינחס על טיב הרשימה המתפייטת, ואת יתר עשר מחזרות הפיוט הוא מקדיש לפירוט מרכיבי הרשימה, מרכיב מרכיב למחזרות.

להלן. כפי שצינו, סיום הסדר של ר' פינחס אינו בידינו, ואי אפשר לדעת אם גם הוא שנה את הדגם בהיטים האחרונים. אבל בניגוד לר' אברהם, המביא בפיוט יט בצד מילת הקבע 'תפול' (ראש פסוק טז שבשירת הים) לא את לשון הפתיחה של הפסוק הבא ('תביאמו'), אלא צירוף מהמשך אותו פסוק עצמו ('עד יעבר'), ר' פינחס שומר על הדגם הקבוע של הסדר ומביא בקטע המקביל את מילות הקבע 'תפול' ו'תביאמו', כראוי.

11 החתימה עולה ממחזרות המעבר של פיוטים א-ח; ממחזרות המעבר של שלושת הרהיטים האחרונים, השונים בתבניותיהם (כפי שצינו בהערה הקודמת), לא הצלחתי להעלות שום צירוף משמעותי, אם כי הראשונה שבה נראית מביאה במכוון את האות ל.

12 ראה: ש' אליצור, פייטן בעידן של מפנה (לעיל, הערה 4), עמ' 95-97.

13 הרשימות המתפייטות הן דרך משל עשרת שמוחיה של מצרים, עשר המכות, עשר שירות, עשרה שפטים שהמצרים נדונו בהם על הים ועוד. על מקורותיו של ר' פינחס ודרכי פיוטו אני מקווה לעמוד במסגרת מחקר מיוחד על פייטן זה (הכולל מהדורה מדעית של כל פיוטיו) שאני עוסקת בו עתה.

מוכן שעניין הפיוטים מתרחק בדרך זו מן הפסוקים הבאים במילות הקבע שבראשי הטורים, והדבר בולט במיוחד במקרים שבהם אין לעשירות המתפייטות כל קשר לעניין יציאת מצרים, קריעת ים סוף או שירת הים.¹⁴ ר' פינחס מגלה תחכום רב וכשר כינוי מרשים בשילוב מילות הקבע במסגרת הנושאים החדשים.

ר' אברהם לא הלך בעניין זה בעקבות ר' פינחס. פיוטיו הקצרים לא אפשרו העמדת נושא קבע ארוך ומפורט, והוא לא שעבד את תכנם לשום עניין חוץ מאשר לנושא המרכזי המתפייט מכוח מילות הקבע, הוא עניינו המרכזי של היום — קריעת ים סוף ושירת הים. על ידי כך עומד לפנינו סדר העוסק באמת בנושא הראוי לו, ור' אברהם מצליח לפתח את היבטיו השונים בתנופה נאה — הישג אומנותי מרשים לא פחות מהמשחקים בנושאי הקבע של ר' פינחס, אשר פטרו אותו מלעסוק באמת בנושא שירת הים.

למרות זאת, הוסיף ר' אברהם עניין נוסף לפיוטיו — אם כי לסיומיהם בלבד. כמנהגם של פייטנים נוספים, הוא עיבד בסדר לא רק את פסוקי שירת הים אלא גם את פסוקי שירת דבורה: כל אחד מפיוטי הסדר מסתיים בלשון מתוך שירת דבורה, על פי פתיחות הפסוקים שם.¹⁵ הפסוקים משולבים בפיוט כסדרם, אולם מספר פסוקי שירת דבורה גדול בהרבה ממספר פסוקי שירת הים. תיקון לפסוקים העודפים ניתן ברהיט האחרון, כפי שעוד נבאר. באמצע הסדר דילג ר' אברהם על פסוקים טורית שבשירת דבורה ולא הביאם בפיוטו, כנראה בטעות.¹⁶

לפסוקי שירת דבורה המשובצים בסופי הרהיטים השפעה צורנית רבה, שכן הם קובעים למעשה את חרוזו (האחד) של כל אחד מרהיטי הסדר. אבל השפעתם על תוכן הסדר מועטת: ר' אברהם מתייחס לתוכן פסוקי שירת דבורה רק בטורי הסיום של הרהיטים, וגם בהם נראה שהוא מנסה לפחות במספר מקומות להוציא את לשון הפסוקים מההקשר המקורי ולהביאו בלשון הניתן להתפרש גם על המאבק בין ישראל למצרים. בכמה מקרים מנוצל הפסוק משירת דבורה כדי ליצור כינוי לישראל, דבר הפותר את הפייטן משינוי תוכני ממש, או שהוא מעמיד השוואה בין הנס בים סוף לבין הנס בימי דבורה וברק.¹⁸

שלושת הרהיטים האחרונים שונים מיתר פיוטי הסדרה. במקום זה — הסמוך לסיום שירת הים — היה ר' אברהם צריך לפתוח אלפבית (ישר) חדש, ונראה

14 כאלו הם, דרך משל, עשרה רעבונות שבאו לעולם, עשרה דברים שנבראו בערב שבת בין השמשות, עשרה דברים שעלו במחשבה להיכראות, עשר קרנות וכיוצא באלו עשירות הבאות בהמשך הסדר של ר' פינחס.

15 בדרך כלל מביא ר' אברהם שתיים-שלוש מילים מראש הפסוק ומעמידן בסיום הפיוט; חריגות בודדות (חיבה אחת בטור 210, ארבע בטור 195) אינן משמעותיות. במקום אחד (טור 140) הוא מביא במקום זה פסוק שלם.

16 נראה שר' אברהם חש בטעות בשלב שני, וניסה לתת ברהיט האחרון תיקון מה גם לחלק מהפסוקים המדולגים, כפי שנסביר בהמשך.

17 ראה למשל בטורים 85, 103.

18 ראה למשל בטור 74: 'תה' ו'מות' קפוי תנפים — וכן תהיה תשועה בעת תהלוך פרוץ'.

שמשום כך ארגן את הפיוטים בהיקף שונה מהרגיל: בין פיוטים יט-כ הוא חילק א"ב ישר שלם, כאשר בפיוט יט שש מחרוזות המביאות את האותיות א-ל, ובפיוט כ חמש מחרוזות המשלימות את האלפבית; ר' אברהים ויתר כאן על הכפלת האותיות ש-ת. בפיוט כא, הוא הרהיט האחרון, הביא ר' אברהים תשר"ק שלם, והעמיד את אותיות האקרוסטיכון בראש כל מחרוזת (במקום בראש כל טור). כך יצר פיוט סיום חריג באורכו, בן עשרים ושתיים מחרוזות.¹⁹

היקפם החריג של פיוטי הסיום ניכר לא רק במספר מחרוזותיהם: רהיטים יט-כ בולטים גם בטוריהם הארוכים במיוחד.²⁰ בנוסף על כך, שונים שני פיוטים אלו מיתר חבריהם במילות הקבע שבראשם: שעה שבכל יתר פיוטי הסדר הובאו מילות הקבע משני פסוקים סמוכים, כפי שפירטנו, בפיוטים אלה מתמקד ר' אברהים בפסוק אחד בכל פיוט, ומעמיד בראשי הטורים מילות קבע מראש הפסוק ומאמצעו, לסירוגין. כך באות בפיוט יט מילות הקבע 'תפול' ו'עד יעבר', ובפיוט כ — 'תביאמו' ו'תטעמו'. אין לדעת מדוע שינה כאן הפייטן מדרכו בסדר כולו, אבל ברור שהוא ניצל את השינוי לארגון נאה של תוכן הפיוטים: בפיוט יט, אחרי מילות הקבע 'עד יעבר', הוא רומז בסדר כרונולוגי לכל המקומות שעם ישראל עבר בהם מים טוף, דרך המדבר והכניסה לארץ ועד לגלויות השונות; פיוט כ הופך מכוח מילות הקבע לתיאור מלא תקווה של הגאולה העתידה.

לבד מאורכו המופלג, שונה פיוט כא מכל יתר פיוטי הסדר בכך שיש בו (בראשי המחרוזות) רק מילת קבע אחת — 'ימלך'. יש להבליט את העובדה שתיבה זו איננה הראשונה בפסוק המתפייט (הוא הפסוק האחרון בשירת הים — 'ה' ימלך לעולם ועד'), אך אין פלא שהפייטן בחר במילה משמעותית זו ולא בשם ה'. את מחרוזות הפיוט הזה ניצל ר' אברהים באופן מתוחכם כדי להשלים בהן את עיבוד פסוקי שירת דבורה. תוך כדי כך הוא מתייחס גם אל פסוקי קריאת התורה שאחרי שירת הים (שמ' טו, יט-כו). בסיומי המחרוזות שילב ר' אברהים את הפסוקים הללו לסירוגין: פסוק משירת דבורה בסוף מחרוזת אחת, ופסוק מקריאת התורה בסוף חברתה. אלו ואלו באים ברוב הטורים כדימויים לגאולה שהתבצעה בעבר, והופכים לסמל לגאולה העתידה. מספר הפסוקים המתפייטים קטן ממספר המחרוזות המוקדשות להם, וסדרם אינו מדויק; המחרוזות המוקדשות לפסוקי שירת דבורה רבות מאלו העוסקות בקריאת התורה, כאשר פסוק אחד מפיוט לעתים

19 לפנינו רק עשרים ואחת מחרוזות, שכן המעתיק דילג משום מה על המחרוזות השש-עשרה, שהיתה אמורה לפתוח באות ז'.

20 הנטייה להאריך קטעי סיום של קומפוזיציות, המאפיינת את הפייטנות הקלאסית (ראה: ע' פליישר, 'עיונים בתהליכי עיצובם התבניתיים של סוגי הפיוט הקלאסיים', תרביץ, לט [חש"ל], עמ' 248-267), באה לידי ביטוי בסדר של ר' אברהים לא רק באורכם של פיוטי הסיום (תופעה שכפי שצינו ניתן היה להסבירה באילוצים אקרוסטיכונים), אלא גם בסיומם של כמה מרהיטי הסדר: בכמה מקומות מאריך ר' אברהים את טורי הסיום של הרהיטים ולפעמים אף כופל את חרוזם. ראה בטורים 129, 140 (כלא הכפלת החרוז), 210. אולם תופעה זו מקומית בלבד.

בכמה מחרוזות.²¹ אין צורך לומר שהמקראות הבאים בסופי המחרוזות משפיעים על חריזת הפיוט: במקום החרוז האחד שביתר הרהיטים, כאן לכל מחרוזת דו-טורית תרזו משלה.

מחרוזות המעבר של ר' אברהים דומות לאלו של ר' פינחס, אך מעט פחות מתוחכמות מהן. שני הפייטנים מביאים במקום זה, כפי שכבר ציינו, מחרוזות משולשות, הקשורות בשרשור אל סיום הפיוט שלפניהן,²² ומביאות בטורן האחרון את ראש הפסוק האמור להתפייט ברהיט הבא. אותיות החתימה של שמות הפייטנים באות בראש הטור הראשון (אחרי מילת השרשור) והשני שבמחרוזות. ר' פינחס הציב קישוט תבניתי נוסף במחרוזות אלו: בראש כל טור שני בהן (לפני המילה המביאה את אות החתימה) העמיד את ראשי שני הפסוקים ששימשו כמילות קבע ברהיט הקודם. על ידי כך יצר תחושה של מעגל נסגר, שעה ששתי מילות הקבע הנפרדות באות עם סיום הפיוט זו ליד זו. עם זאת, לא כל פתיחות פסוקי שירת הים יוצרות צירופים סבירים כשהן עומדות זו ליד זו, והבאתן במחרוזות המעבר יוצרת לעתים קרובות צירופים מלאכותיים ונוקשים. ר' אברהים השכיל לוותר על סממן תבניתי זה, והסתפק ביתר קישוטי התבנית שבמחרוזות המעבר. כדי להדגים את ההבדל בין מחרוזות אלה אצל שני הפייטנים נראה זו מול זו את מחרוזות המעבר שאחרי הרהיט העשירי אצל שני הפייטנים:

ר' פינחס	ר' אברהים
תְּרַוּפִים / נְהוּלִים בְּגִיּוֹרֵי מִים	צָחוּרוֹת / בְּרַכְכֶם יִשְׁיחוּ עֲלֵיהֶם בְּחֻפְפִּיךָ
וּבְרֹב וּבְרִיחַ / נִשְׁכֹּחַ מִים	בְּהִכְחִיךָ קָמִים בְּעֶפְיךָ
וּבְרִיחַ אֶפְיךָ <נֶעְרַמְנוּ> מִיָּמִין	וּבְרִיחַ אֶפְיךָ

21 למעשה נותרו לר' אברהים לכאורה שבעה פסוקים בלבד משירת דבורה, ושמונה — מהקריאה בתורה. אבל כבר בסוף המחרוזת הראשונה הוא הביא לא את הפסוק הבא בתור על פי הרצף, אלא את המשך הפסוק שפיוט ברהיט הקודם. בהמשך באים פסוקי שירת דבורה כסדרם, עד לפני הפסוק האחרון; ר' אברהים מגיע לכאורה לפסוק זה כאשר יש לפניו עוד כמה מחרוזות עד לסיום הפיוט. בנקודה זו הוא שב ומפייט את פסוקים טו-ז שדילג עליהם קודם לכן (פסוקים טו, יז מפיוטים לפניו; ביניהם חסרה המחרוזת שלאות ז, ואין לדעת אם פיוט בה פסוק טז שבשירת דבורה או פסוק מקריאת התורה. אבל מתוך הקריאה מפיוט בסמוך פסוק אחד — 'ייעזק אל ה' ויורהו', 'ויורהו ה' עץ' — וקשה לתאר איך פיוט פסוק זה שוב במחרוזת החסרה). לפסוק יח (שגם הוא דולג) לא ניתן כנראה חיקוק, ור' אברהים בחר תחת זאת לפייט את פסוק הסיום של שירת דבורה בשלוש מחרוזות, מהן שתיים (האחרונות) רצופות, שלא כסדר הרגיל. פסוקי קריאת התורה מפיוטים גם הם כסדרם, חוץ מהפסוק 'ייעזק אל ה' ויורהו' וג' שצינו קודם, הבא לפנינו בשתי מחרוזות (ואולי פיוט גם במחרוזת החסרה). לציון מיוחד ראוי הפסוק 'כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו, אשר רק המילים 'ברכבו ובפרשיו' מובאות מתוכו — תוך שילוב בפסוק אחר (שמ' יד, ית; ראה בטור 130 ובביאור שם).

22 מובן שאצל ר' אברהים בא כאן לשון מתוך שירת דבורה, שכן הוא לשון הסיום של כל פיוטיו. על ידי כך זוכים פסוקי שירת דבורה להבלטה נוספת.

תבנית המחרוזות דומה: תיבת 'תרופים' שבראש המחרוזת של ר' פינחס היא מילת השרשור, כ'צחורות' אצל ר' אברהם; אות התחיתה (נ' מתיבת 'הכהן' אצל ר' פינחס וב' מ'בירבי' אצל ר' אברהם) באה אחריה. אות זו נכפלת בראש הטור השני, אך קודם לכן מביא ר' פינחס את הצירוף (המזור!) 'וברוכ וברוח', שתי מילות הקבע ששימשו לסירוגין ברהיט הקודם. סיום שתי המחרוזות הוא בראשו של הפסוק 'וברוח אפך', שיפוט ברהיט הבא.

ויתורו של ר' אברהם על צירופי מילות הקבע במחרוזות המעבר, כמו ויתורו על נושא הקבע ברהיטים, מורה על גישתו הברירה לשירה: אין הוא רודף אחר קישורי תבנית מלאכותיים, והוא משכיל לסלק מתוך הדגם שעל פיו עבד ולהותיר רק את האמצעים האומנותיים המשמשים אותו לפיתוח אמיתי של הנושא המתפייט. הפסוק הראשון המתפייט בסדר של ר' אברהם איננו, כצפוי, 'ויושע ה': פסוק זה מופיע ברהיט הראשון כפסוק שני, ואילו פתיחת כל טור ראשון היא בלשון מן הפסוק שלפניו: 'ובני ישראל [הלכו ביבשה בתוך הים] וגו' (שמ' יד, כט). תופעה זו תמוהה, שכן פייטנים נהגו בדרך כלל לפתוח את הסדרים לויושע בפסוק 'ויושע ה''. מתברר שבעניין זה הלך ר' אברהם בעקבות הדגם של ר' פינחס שעמד לפניו. אולם אצל ר' פינחס ניכרת התלבטות כלשהי במקום פתיחת הסדר: הפיוט הפותח ב'ויושע ה' פותח אלפבית ישר, כראוי לרהיט ראשון בסדרה; גם חתימת שם 'פינחס' מתחילה במחרוזת המעבר שאחריו. עם זאת, לפני רהיט זה אכן עומד עוד פיוט, הבנוי לכאורה בדיוק כיתר הרהיטים שבסדרה כולה, ומילות הקבע שבראשו הן 'ובני ישראל' ו'ויושע ה''. נראה שר' פינחס אכן פתח את הסדר מלכתחילה בפיוט ל'ויושע ה'', ועל פיו קבע את סדרי האקרוסטיכונים והחתימות. אולם בשלב שני החליט משום מה להוסיף בראש הסדר עוד רהיט.²³ מחרוזת המעבר של רהיט זה לא יכלה להשתלב עוד בחתימה, שכן זו כבר פתחה ברהיט שאחריה; והפיוט כולו לא יכול היה להשתלב באקרוסטיכון של הסדר כולו, שכן העמדתו על אלפבית ישר היתה יוצרת חריגה. מצד שני, לא רצה ר' פינחס לפתוח את הסדר בתשריף. פתרונו של ר' פינחס במקום זה מפתיע: ראשי הטורים של הרהיט מצטרפים למשפט המפתיע 'אזכיר יצ[י]את מצ[ר]ים'.²⁴ לפני ר' אברהם,

23 רהיט זה מפיט את עשרת המקומות שבהם נקראו ישראל כלה, וייתכן שר' פינחס גילה שסיים את הסדר לפני שהספיק לשלב בו עשירייה נאה זו, ולשם כך הוסיף רהיט בראשו; אך אפשר שהיתה לו סיבה אחרת לכך ולא נוכל לשערה. יש לציין שבעצם הבאת עשירייה זו דווקא בראש הסדר יש רמז נוסף לכך שפיוט זה נכתב בשלב מאוחר יותר, שכן בתחילת הסדר (למן הרהיט השני ואילך) מביא ר' פינחס עשירות הקשורות במישורן ליציאת מצרים ולקריעת ים סוף (הן אלו המגויות לעיל, בהערה 13); רק בהמשך הסדר מפורטות עשירות שאינן קשורות לעניין זה (ראה דוגמאות לעיל, בהערה 14), כנראה משום שהפייטן לא מצא עוד עשירות מעניין היום. המקומות שישראל נקראו בהם כלה אינם קשורים במישורן ליציאת מצרים, והבאתם ברהיט הראשון יש בה אפוא רמז לכך שרהיט זה הוא תוספת לסדר המקורי.

24 משפט זה תופש רק את חמשה-עשר הטורים הראשונים בפיוט. האותיות שבראשי הטורים שאחריהם אינן מצטרפות לשום דבר, ונראה שהובאו באופן מקרי. התופעה המתוארת כאן,

מכל מקום, עמד הסדר של ר' פינחס כאשר פיוט זה בראשו, ובהתאם לכך הוא פתח את הסדר שלו מלכתחילה בעיבוד הפסוק 'ובני ישראל' וגו', וכמובן החל בפיוט זה את סדר האלפבית ואת חתימת השם (במחרוזת המעבר) שבסדר כולו. לציין מיוחד ראוי חריזת הסדר. למרות איחורו היחסי, מושפע ר' אברהם עמוקות מנורמת החריזה הקלירית המופסקת המאפיינת פיוטים קלאסיים.²⁵ ר' אברהם איננו מקבל חריזה זו כנורמה מחייבת: בכמה מפיוטי הסדר אין היא ניכרת כלל, והוא מסתפק בהם בחרוז הסיומי הפשוט הנוהג בימי הביניים,²⁶ אם כי יש להדגיש שהחרוז הקלירי לא נחשב חוק מחייב — ובעיקר בפיוטים חדר-חרוזיים — אפילו בעיצומה של התקופה הקלאסית. אבל רהיטי הסדר שאין בהם כל זיקה לחרוז הקלירי ספורים, וכנגדם עומדים כמה רהיטים החוזרים לכל אורכם בחרוז קלירי סדיר.²⁷ ואחרים המוסיפים על העיצור שבהברת הסיום — שוב כדרכו של הקלירי בפיוטים בעלי מספר רב של טורים החוזרים זה בזה — שניים או שלושה עיצורים שרשיים מתחלפים,²⁸ או כאלה המשעבדים רק חלק מחרוזיהם לנורמה הקלירית ומשתררים ממנה טורים אחרים.²⁹ כרוב הפייטנים הקדומים, חורז גם ר' אברהם פיוטים אחדים במילה חוזרת.³⁰ הופעת החרוז הקלירי בהיקף כה רחב

של הבאת אקרוסטיכון המצטרף למשפט מיוחד ואיננו אלפבית או חתימה, נדירה ביותר בפיוט הקלאסי אך איננה לגמרי חד-פעמית. הקלירי נהג כך בקדושתא המפורסמת ליום כיפור 'שושן עמק אוימה' (ד' גולדשמידט, מחזור לימים הנוראים, ב, ירושלים תש"ל, עמ' 332 ואילך): האקרוסטיכון של המגן מצטרף בה ליבשת שבתון, המחיה ליום כפורים והמשלש לצום העשור. הצירוף 'יום הכיפורים' עולה גם מאותיות האקרוסטיכון שאחרי השלמת האלפבית בקיקלר הקלאסי הנפוץ 'איש קורא בגרין' (ראה: א' שייבר, 'פיוט קלירי המובא על ידי קרקסאני', גנוי קרפמן א, בודפשט תש"ט, עמ' 14), אם כי בחלק מכתבי היד חסרות המחרוזות המעמידות אקרוסטיכון זה (השווה: מ' זולאי, 'הוספה: הערות לפיוטי קלירי', שם עמ' 39).

25 על חריזה זו ראה: ב' הרשובסקי, 'השיטות הראשיות של החרוז העברי מן הפיוט עד ימינו', הספרות, ב (תשל"א), עמ' 738-742.

26 כך הוא בפיוטים יד, טז, יז, כ. העובדה שהחרוז הקלירי איננו בגדר חוק מחייב אצל ר' אברהם בולטת מהרהיט האחרון. כזכור, בניגוד ליתר רהיטי הסדר המביאים חרוז אחיד, ברהיט זה מחרוזות דו-טוריות שלכל אחת מהן חרוז משלה. במקרים כאלה קל יותר ליישם את הנורמה הקלירית. אבל מתוך עשר מתרחות בפיוט זה הראיות לחרוז קלירי (ביתר המחרוזות מופק החרוז מהברה סגורה הכוללת מאליה שני עיצורים שרשיים) בא חרוז כזה בחמש, ואילו בחמש האחרות אין כל ניסיון לצרף לחרוז עיצור שרשי שני (ראה: דיני / קני [טור 227-228], מקדישו / פרשיו [טור 229-230], קשה / משה [249-250] ועוד).

27 כך פיוט א (חרוזו ב/כה), ד (צ/תיך), י (צ/רוח).

28 כך בפיוט ב באים זה בצד זה החרוזים כ/עות, ק/עות, ר/עות; בפיוט ג — ל/כים בצד ר/כים; בפיוט ה — ז/לו בצד ח/לו.

29 ראה למשל את החריזה המורכבת בפיוטים יא (מחצית הטורים חוזרים ב-צ/צים, ומחציתם — צים בלבד), יב (חמישה טורים חרוזים ע/רי, ויתר השלושה — רק רי), ובדומה פיוטים יג ויט. מהלך מורכב בעל אופי קלירי מובהק ניתן לראות דרך משל בפיוט ז: מילות הסיום 'חדלו פרוזן' מספקות את העיצורים השונים המצטרפים לחרוז הבסיסי 'זון', ונוצרים החרוזים ר/זון, פ/זון, ל/זון ואפילו ח/זון. וראה מצב דומה בפיוט טו.

30 כך פיוטים ט (ישראל), יח (סוס), ומחרוזת המעבר שאחרי פיוט יד (ארץ).

בסדר זה מורה גם היא על פיוטי המופת הקלאסיים שעמדו לפני ר' אברהים ועל שליטתו המלאה בדרכי הפיוט הקדום.

הסדר של ר' אברהים מצטיין בלשונו הגבוהה ובסגנונו השוטף. כמה וכמה דברי מדרש נרמזים בו, תופעה ראויה לציון בתקופה המאוחרת יחסית שבה ככל הנראה חובר. בלשונו ניכרים סימנים דקים של הסגנון הסעדיאני, גם בחידושי לשון וגם בקישוטי צליל, אם כי במידה ולא בגודש מופרז.³¹ ככלל נראה שר' אברהים שולט שליטה מלאה בלשון ובעיצוב השירי, יודע להשתמש במורשת האסכולות השונות של הפיוט העברי, וחש איך לקחת מכולן במידה נאותה, לא להפר את האיזון ולא להגיע לגודש מכל סוג שהוא, ועל ידי כך ליצור טקסט שירי עשיר ועם זאת עדין וכובש. אין ספק בכך שלמרות היכול השירי המועט יחסית שהגיע לידינו מיצירתו, עומד לפנינו אחד המשוררים הטובים והמוכשרים שעמדו לעמנו בתקופת הפייטנות המזרחית המאוחרת.

ב. סילוק ליושע לר' וולבון בירבי שבתי החזן

הקושי בזיהוי הפייטן השני שנעסוק בו כאן נובע מגורמים הפוכים לגמרי מאלה שהקשו על זיהויו של ר' אברהים בירבי משה: שמו הנדיר איננו מאפשר לאתרו, וחי' שירמן, שעה שהזכיר אותו באקראי, ציין שזהו שם שאין לו את ורע, ואם כי עדיין לא נוכל לפרשו, רומז צלילו אל סביבה איטלקית או יוונית.³² למעשה, אפילו שחזור השם 'וולבון' איננו בטוח: האות ו' בראשו עולה רק מנוסח אחד של הפיוט (הוא נוסח כ"י ד להלן), ובכתב-היד האחרים באה במקומה י' (בכ"י ב, ג) או ל' (בכ"י א). העובדה שהחתימה עולה אך ורק מן הסילוק שלפנינו מקשה אף היא על הפיענוח המדויק. אולם נראה שהנוסח הגורס 'וולבון' בו' עיקר, שכן פתיחת הטור באות ו' מוקשה, ואלמלא באה לשם החתימה אין לה כל שחר; ומשום כך גם נקל לשער שאותה ו' נפלה תוך פישוט הנוסח. משום כך נמשיך להתייחס אל משוררנו כאל ר' וולבון.

למרבה הפלא, גם לגבי סוג הפיוט אין הסכמה בין כתב-היד: שעה שבשלשונה מקורות הוא משמש באופן ברור כסילוק, ברביעי (כ"י ד) הוא בא כרהיט. תבניתו

31 לחידושי לשון ראה דרך משל את הצורות 'בשאות רגוז' (טור 71) או 'לאחוז' (72), ואולי גם 'בהעריצות' (40). קישוטי צליל מכוונים הם למשל הצימוד 'פרעות בעת נפרע מפרעה' (טור 20) או 'בחזן מחז' (63), הצימוד השלם 'רוז' / 'רוז' (טורים 67-68, וראה בביאור שם), צירוף ההפכים 'הסערת והסערת' (טור 107), וחרוזים פנימיים בולטים, כגון 'פצים ועולצים' (113), 'פצים כניצוצים' (114), ובצימוד — 'נרצים ורצים' (117), וכן במקומות נוספים לאורך הפיוט.

32 ראה: ח' שירמן, שירים חדשים מן הגניזה, ירושלים תשכ"ו, עמ' 89. חיזוק מה לקשר לסביבה האיטלקית עולה מכ"י אדלר 351, שתיארנו לעיל, בהערה 5, המביא מצד אחד את סילוקו של ר' וולבון, ומצד שני את הכותרת 'לפסח לרמושה ד' ניני'; המונח 'רמושה' מאפיין את מחזורי איטליה. וראה על מונח זה אצל ע' פליישר, תפילה ומנהגי תפילה (לעיל הערה 5), עמ' 120. הזכרה נוספת של הפיוט ראה אצל מ' זולאי, 'לתולדות הפיוט בארץ-ישראל' (לעיל, הערה 6), עמ' קסא (=ארץ-ישראל ופיוטיה, עמ' 178).

אכן קרובה יותר לתבנית הרהיטים הסטראוטיפיים והשופעים קישוטי תבנית מאשר לתבנית הסילוקים, הכתובים בדרך כלל בפרחה מחרוזת. אולם בתקופה המאוחרת יחסית שבה פעל על פי המשוער ר' וולבון (לא לפני המאה העשירית) ייתכן למצוא גם סילוק הכתוב כמין רהיט. בכתב-יד אחד (כ"י ג) יש בסופו, כפי שנראה בהמשך, מעבר ברור אל הקדושה, אף כי קטע מעבר זה איננו משתלב באופן חלק בתבנית הפיוט. משום כל אלה נלך גם אנו אחרי רוב כתבי היד ונתייחס אל הפיוט כאל סילוק.

למרות כל הזריות הללו, מדובר בפיוט נאה שהיה חביב ככל הנראה על מתפללים בתקופת הגניזה, כפי שניתן ללמוד מארבע העתקות שלו שהגיעו לידינו.³³ בכל כתב-היד הוא בא בהקשר מעורב, בין פיוטים שונים ליושע; משום כך אין לקבוע אם ר' וולבון כתב את הסילוק במסגרת קדושתא-שלמה, או שמא כתבו לברו, כדי לצרפו לפיוטים שנהגו במקומו ובזמנו.

הסילוק בולט בתבניתו הסטראוטיפית הקבועה. הוא בנוי מחרוזות מרובעות, אשר הטור הראשון בכל אחת מהן פותח במילת הקבע 'יושע',³⁴ ואחריה מילת פתיחה נוספת מתוך שירת הים, על פי סדר הפסוקים.³⁵ הטור השני בכל מחרוזת פותח במילות הקבע 'ביום ההוא', הטור השלישי — במילה 'ולעתיד', והטור הרביעי הוא סיומת מקראית המביאה פסוק הפותח גם הוא במילים 'ביום ההוא'.³⁶ בדרך זו ארגן הפייטן את תוכן מחרוזותיו, באופן ששני הטורים הראשונים בכל אחת מהן מתייחסים לגאולה מצרים, תוך שהם יוצאים מן הפסוק 'יושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים' ומלשון שירת הים, וכנגדם שני הטורים האחרונים עוסקים בגאולה שלעתיד לבוא, תוך שימוש בסיומות מקראיות העוסקות בנבואות נחמה על העתיד להתרחש 'ביום ההוא', הוא יום הגאולה.

33 רשימה מלאה של כתבי היד ראה להלן, בשולי הפיוט. בכ"י א בא הסילוק לאחר סיום הפזמון 'יודע ועד וסומך כל וסועד' לר' יוסף אלברדאני (ראה: ט' בארי, מצורים ויוצרות בפיוט ר' יוסף אלברדאני, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, ירושלים תש"ן, כרך ב, עמ' 406); הסילוק תופש את רובם של שניים מדפי כתב היד; בשני הדפים האחרים מועתקים חלקים מהסדר 'שיר השירים' אשורר לעושה דיניי' שהדפיס ו' ון-בקום (לעיל, הערה 7). בכ"י ב בא הסילוק לאחר סיום בלתי מוזהה. בכ"י ג מועתק הסילוק עם סיום הסדר של ר' אברהים בירבי משה, וכבר היארנוהו לעיל, בהערה 5. את כ"י ד תיארו מ' זולאי וחי' שירמן במובא לעיל, הערה 32. כ"י זה ראוי לציון באופיו הנראה קדום, בניקוד הבבלי הבא בו מדי פעם ובכתיב המיוחד שלו. מבחינת נוסח הפיוט, קרוב כ"י ב לכ"י א, וכ"י ג קרוב במקצת לכ"י ד, אם כי נסחיו של כ"י ד בולטים לעתים קרובות בייחודם.

34 בכ"י ב מסומנת מילה זו כרפרין הבא בסופי המחרוזות ולא כמילת קבע בראשיתה, אך ברור גם מתוכן הפיוט וגם מיתר העתקותיו שתיבת 'יושע' נועדה לפתוח את המחרוזות ולא לחתום אותן.

35 רק המחרוזת הראשונה, הפותחת ממילא בתיבת 'יושע' שהיתה ראויה לבוא כאן, פטורה מתוספת זו.

36 יש לציין שבשני מקרים טעה הפייטן (או שינה במכוון) והביא פסוקים שבמקום 'ביום ההוא' פותחים בלשון דומה (ראה בטורים 12, 92 ובביאור שם); בהעתקת הפיוט בא לשון 'ביום ההוא' במקום 'בעת ההיא' או 'בימים ההם' ובעת ההיא נאם ה' שבמקור.

לאחר מילות הקבע (והפתיחות המקראיות משירת הים) מביא הפייטן בראש כל טור ראשון ושני סדר אקרוסטיכוני של אלפבית כפול. בטור השלישי באה לאחר מילות הקבע חתימת שמו, 'ו[ו]לכון בירבי שבתי החזן [ניחין]'. בחילופי הנוסח באות הראשונה דנו למעלה; סיום החתימה, המכוון לכרכה המקובלת 'יחי', מצוי, כפי שנראה, בכתב-יד אחד בלבד.

סיום הפיוט מופיע בשלושה מכתבי-יד, אך בכל אחד מהם בנוסח אחר. עד לטור 76 – סוף מחרוזת האות ק' – אין מחלוקת בין ההערכות השונות; אולם המחרוזות המפייטות את האותיות ר-ת³⁷ מועתקות בכ"י ב בלבד, והושמטו מכ"י ג-ד. במקומן באה בכ"י ד מחרוזת אחת שונה המסיימת את הפיוט; קשה לעמוד על האקרוסטיכון שבה מחמת הליקוי. בכ"י ג באה במקום זה פיסקת סיום קצרה, חד חרוזית ומשותרת מכל סממני התבנית האופייניים לפיוט, המעבירה אל הקדושה.³⁸ אין לדעת מהו הסיום המקורי של הפיוט. סביר להניח שהמחרוזות המוקדשות לאותיות ר-ת מקוריות, שכן הן מתבקשות מאליהן. גם סיום פסוקי שירת הים הבאים בפיוט באים מכוחן על תיקונם הנאות: המחרוזות שלאות ק' מביאה את הפתיחה 'תביאמו', פסוק אחד לפני סיום שירת הים; וכאשר מצרפים לשירה את פסוק החתימה 'כי בא סוס פרעה' ואת שירת מרים, נשלם פיוטה במחרוזת האות ת'. מצד שני, בלא תוספות אלה לשירה נצרכת מחרוזת אחת בלבד להשלמתה, וזה בדיוק המצב בכ"י ד – אם כי אי אפשר לפענח את הפסוק המפויט בו משום ליקוי. מחרוזת המעבר זרה בתבניתה, אך גם היא יכולה לשמש סיום מתאים, משום שהיא פותחת בעניין המרכזי בפיוט כולו, ההשוואה בין גאולת מצרים לגאולה לעתיד, ואף יש בה רמז מתוחכם לפסוק נוסף מעניין הגאולה העתידה שלשון 'ביום ההוא' בא בו (אם כי אין לשון זה מובא בפיוט משום שינוי התבנית).³⁹ על ידי כך נקשרת המחרוזת בעדינות בפיוט כולו. משום כל אלה אי אפשר לקבוע עתה מהו הסיום המקורי של הפיוט. בהדפסתו הבאנו את שלושת הסיומים השונים ברצף, אך יש לזכור שטורים 93-96 באים ככל הנראה כאלטרנטיבה לטורים 77-92 ולא כתוספת עליהם.

הפיוט כתוב בלשון פייטנית מיומנת וקולחת, אך בלא עומס של רמזים לדברי מדרש. התוכן הסטראוטיפי מתגונן על ידי שפע של כינויים וזוויות מבט שונות. ניכרת בקיאותו של הפייטן במוסכמות הפייטנות לדורותיה, ובעיקר בסגנון השוטף והקליל קמעא המאפיין פיוטים לא מעטים מן התקופה המזרחית המאוחרת. אין היצירה דומה לא בהיקפה ולא בתנופתה לסדר של ר' אברהים שהבאנו קודם, אך גם היא מחזירה אל חיק השירה העברית את חלקתו של עוד משורר נשכח.

37 למעשה יש כאן מחרוזת אחת עודפת, שכן בין מחרוזת ש' למחרוזת ת' באה עוד מחרוזת, ונראה שהיא נצרכה כדי להשלים את פסוקי השירה עד 'וחען להם מרים' (שם' טו, כא).

38 ייתכן שגם בכ"י ב היה המשך כלשהו של הסילוק (בפסקת מעבר זו או בלשון אחר), אך הוא נקטע לאחר סיום המחרוזת המוקדשת לאות ת'.

39 הכוונה ליש' כה, ט: 'ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה' וגו'; השווה לטור 98 ולביאור שם.

[סדר ליושע לר' אברהים בירבי משה]

*	א	וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל	אָזְרוּ חַיִּל גְּבוּרָה
		וַיֹּשֶׁעַ	כִּיּוֹם הָהוּא יָפָה וַבִּרְה
5	א	וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל	גִּדְּלוּ כְּזֹרֶעַ לְהַתְגַּבֵּרָה
		וַיֹּשֶׁעַ	דָּגְלִים מֵאֶפֶס וַעֲבָרָה
10	א	וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל	הוֹאֲהִלוּ בְּתַסְפַּת אֲבָרָה
		וַיֹּשֶׁעַ	וַיַּעֲזִיבוּ אֶצְלֵי מֶלֶךְ אֹם אֲלִיו לְחַבְרָה
ב	א	וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל	זָרִים תַּחֲתָם לְהַתְגַּבֵּרָה
		וַיֹּשֶׁעַ	תְּנוּנִיךְ בְּעַת לַחַץ וּתְשֹׁר דְּבוּרָה
10	א	וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל	דְּבוּרָה אֶפְסָה הִיא וַבֶּרֶךְ בְּשִׁיר בְּהִיגָל
		וַיֹּשֶׁעַ	אֲבִי גְדוֹר שׁוֹרֵר עִם יִשְׂרָאֵל עַל נִפְלְאוֹת אֵל
ב	א	וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל	וַיֹּשֶׁעַ
		וַיֹּשֶׁעַ	טְהוֹרִים מִמֶּלֶךְ תָּמַשׁ אֶצְבָּעוֹת
10	א	וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל	וַיֹּשֶׁעַ
		וַיֹּשֶׁעַ	וַיֹּשֶׁעַ

1 אזור: נתאזרו, חגרו. / 2 יפה וברה: ישראל, על פי שה"ש ו, י. / 3 בזרוע: בחזק. / 4 דגלים: את שבטי ישראל; ובכתב-היד הוא מתוקן מ'דגולים'. / 5 הואהלו... אברה: ה' הסך וחופף עליהם באברתו כאוהל; והשווה תה' צא, ד. / 6 ויעזיבו: כמו: ועזיבו, ישראל הנועדים לפני ה'. אצילי מכל אום: האצילים מכל האומות. אליו לחברה: לקרבם אליו (אל ה'). / 7 זרים: את האומות האחרות. תחתם להדברה: להדביר ולהכניע תחתם; השווה תה' מז, ד. / 8 חנוניך: ישראל, ואולי צריך להיות 'חנונים'. בעת לחץ: גם בשעה שיכין מלך חצור לחץ אותם (ראה שופ' ד, ג). / 9 אומצה: נתחזקה. בהיגאל: בעת הגאולה. / 10 אבי גדור: משה, על פי ויק'ר א, ג (עמ' יא).

12 טהורים: את ישראל. ממכות: ממכות מצרים שנעשו בי"ד הגדולה; השווה תנחומא וארא ה: אמר לו הקב"ה (לפרעה), רשע, 'מי ה' (שם' ה, ב) אמרת, 'מי אתה לוקה, 'מי עולה בגי' חמשים, אלו חמשים מכות שהביא הקב"ה על המצריים במצרים, במצרים מהו אומר 'ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים הוא' (שם' ת, טו), ועל הים מהו אומר 'וירא ישראל את היד הגדולה' (שם' יד, לא), כמה לקו באצבע – עשר מכות, חשוב חמש אצבעות שביד הגדולה לכל אחד ואחד עשר עשר, הרי חמשים. / 13 בכל אחת: בכל אצבע (ראה בטור הקודם).

- 15 וי'א <א> י'ש <רָאֵל> וי'ש <ע> בְּלוּלִים וְהוֹלִיכֵם בְּתֵהוּמוֹת בְּמִישׁוֹר בְּקַעֲוֹת לִים נִקְרַע לְשָׁנִים עָשׂוֹר קָרִיעוֹת
- וי'ש <ע> מֵאֲמִינֵי בֶּדֶד חֲזָקָה וְהִדְרִיכֵם בָּיִם בְּקִרְקַע[וֹת] וי'א <א> י'ש <רָאֵל> נִיֻּצְבוּ כְמוֹ גֵּד קְהָרִים וְגִבְעוֹת
- וי'ש <ע> סְגוּלֵי וְשִׁנְאָיו הִפִּיל בְּשִׁקִּיעוֹת נִפְרָעוֹת וי'א <א> י'ש <רָאֵל> עוֹז וְתַעֲצוּמוֹת בְּפִרְעָה פְּרָעוֹת
- 20 פְּרָעוֹת <א> בְּעַת נִפְרַע מִפְרָעָה בְּחֻזֶּק יָד בְּהִרְגִּיזוֹ מִמְלָכוֹת עַל הַיָּם בְּנֶטְהָ יָד וי'א <א> י'ש <רָאֵל> אֵת הַיָּד
- 1 וי'א <א> י'ש <רָאֵל> פָּאֵר מְלֶכְי הַמְּלָכִים אֲז וי'ש <ע> צָדִקָּת שֶׁת בָּיִם דָּרָךְ לְהוֹלִיכִים
- 25 וי'א <א> י'ש <רָאֵל> קָרִיעַת שָׁנִים עָשׂוֹר דָּרָכִים אֲז וי'ש <ע> רַב וְצִעִיר נֶגֶן בְּמִלְאָכִים
- וי'א <א> י'ש <רָאֵל> שְׁבוּלִים בָּיִם נֶעְרָכִים לְדוֹרָכִים אֲז וי'ש <ע> שָׁכַח אֶל גְּדוּלִים וְנֶפֶסִים
- וי'א <א> י'ש <רָאֵל> תוֹקֵף מְהֻעָה מְלָכִין וּמִתְקַם מְלָכִין אֲז וי'ש <ע> תַּפְאָרַת שְׁמוֹ שְׁמֵעוֹ מְלָכִים
- 30

14 בְּלוּלִים: יִשְׂרָאֵל כְּלִילִי הַיּוֹפִי. בְּתֵהוּמוֹת בְּמִישׁוֹר: בְּתֵהוּמוֹת הַיָּם שֶׁהִפְכוּ לְמִישׁוֹר. בְּקַעֲוֹת: כְּמוֹ בְּבִקְעָה הַנוֹחָה לְמַעַבְר; הַשּׁוּוֹה יֵשׁ סָג, יָד (וּמִדְרָשׁוֹ עַל קָרִיעַת יָם סוּף בְּמִדְרָשׁ תַּהֲלִים קִיד, ז). וּבְכַתְב־הַיָּד מְנוקֶד בְּקַעֲוֹת. / 15 לִים: אֵת הַיָּם. לְשָׁנִים... קָרִיעוֹת: הַשּׁוּוֹה דְּבִי' יָא, י: וְקָרִיעַתִּי אֵת הַיָּם לְשָׁנִים עָשׂוֹר קָרִיעִים. / 16 מֵאֲמִינֵי: אֵת יִשְׂרָאֵל הַמֵּאֲמִינִים בּו. בִּיד חֲזָקָה: עַל פִּי שֵׁם יָג, ט וְעוֹד. וְהִדְרִיכֵם: וְהוֹלִיכֵם. בָּיִם בְּקִרְקַע[וֹת]: בְּקִרְקַע הַיָּם. / 17 נִיֻּצְבוּ כְמוֹ גֵּד: שֵׁם טו, ח, וּמִשְׁמַעוֹ: אֵת מִי הַיָּם שֶׁנִּיֻּצְבוּ כְּחוֹמָה. / 18 סְגוּלֵי: אֵת יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם עִם סְגוּלָה. הִפִּיל בְּשִׁקִּיעוֹת: הִפִּיל וְשִׁיקַע בָּיִם. נִפְרָעוֹת: כְּדִי לְהִיפְרַע מֵהֶם עַל רִשְׁעָתָם. / 19 עוֹז וְתַעֲצוּמוֹת: אֵת גּוֹדֵל גְּאוּלַּת ה', וְהַלְשׁוֹן עַל פִּי תַה' סח, לו. בְּפִרְעָה פְּרָעוֹת: כָּל אִימַת שְׁאוּיְבֵיהֶם פָּרְעוּ כֵּהם. / 20 בְּחֻזֶּק יָד: שֵׁם יָג, ג וְעוֹד. / 21 בְּהִרְגִּיזוֹ... נִטָּה יָד: בְּהִבְהִילוֹ אֵת הַגּוֹיִים שֶׁעָה שִׁנְטָה יָדוֹ וְקָרַע אֵת הַיָּם, עַל פִּי יֵשׁ כָּג, יָא.

24 שֶׁת... לְהוֹלִיכִים: כִּינִי לְקַבְּלָהּ; הַשּׁוּוֹה יֵשׁ מָג, טז. / 25 שָׁנִים... דְּרִכִּים: רָאָה לְעִיל, טוֹר 15. / 26 רַב וְצִעִיר: גְּדוֹל וְקָטָן; וְהַשְׁתַּתְּפוֹת קִטְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּשִׁירַת הַיָּם הַשּׁוּוֹה לְהֵלֶן, טוֹר 34. רֵנָה: רֵנָה. / 27 שְׁבוּלִים: מִלְשׁוֹן 'שְׁבֻלַת מִים' (תַּה' סט, טז). נֶעְרָכִים: נִסְדָּרִים וְהוֹפְכִים לִיבְשָׁה. לְדוֹרָכִים: לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהִלְכוּ בָּיִם. / 28 וְרִכִּים: וְקִטְנִים; הַשּׁוּוֹה לְהֵלֶן, טוֹר 34. / 29 מִהַעֲדָה... מְלָכִין: מִסִּיר מְלָכִים וּמִקִּים מְלָכִים, כִּינִי לְקַבְּלָהּ עַל פִּי דָנ' ב, כָּא.

מְלָכִים <כִּים> וְצִדּוֹ מִשְׁמַע מִקְשָׁה
רוֹב גִּיפִי פְּלִאוֹתָיו צִלְצְלוּ בְּלִי מִקְשָׁה
אֲז וי'שִׁיר מִשָּׁה

ד אֲז וי'שִׁיר <ע> תִּינִי עוֹלָלִים וְיוֹנָקִים בְּצִבְאוֹתֶיךָ
35 שְׁרוּ בָיִם עֵיקָבוֹת גְּבוּרוֹת צִעְדוֹתֶיךָ

אֲז וי'שִׁיר <ע> רְאוּתֵם גְּלִים נָצִים בְּהַצְוֹתֶיךָ
עָזִי קוֹל רִכִּים בְּהַצְוֹתֶיךָ

אֲז וי'שִׁיר <ע> צָרִים הִדְפָּתָה אֲנָשִׁי מִצְוֹתֶיךָ
עָזִי פִלְאָף וְנִיֻּצְבוּ בְּרוֹב צִעְדֶיךָ

40 אֲז [וְשִׁיר] עָזִי עָמַד בְּהַצְרִיחוֹתֶיךָ
עָזִי סָחוּ לְשִׁפְתֵי מִשְׁנֵי מְקוֹמוֹת יָא בְּצִבְאוֹתֶיךָ

בְּצִבְאוֹתֶיךָ הַדָּרֶךְ תוֹדִיעַ בְּגִדְעָךְ קֶרֶן הַוֹרֶשֶׁה
הִילוֹלְךָ תִּבְיַע אוֹם נוֹשֶׁה
עָזִי חֲמִיכָת יָהּ וְהָיָה לִי לִישׁוּעָה

ה עָזִי נוֹרָא מִפְּחָדוֹ מִים אֲזִלוּ
יָא מִמְבֹּטְחוֹ לְאַרְצָךְ תִּתְּנֶנִּי וְיִחִילוּ

31 מִקְשָׁה: כְּנִרָאָה; הַקְבִּיָּה שֶׁהִקְשָׁה יָדוֹ עַל הַמִּצְרִים. / 32 צִלְצְלוּ: סִיפְרוֹ וְשׁוֹרְרוֹ. בְּלִי מִחֲשָׁה: בְּאֵין מִשְׁתִּיק אוֹחֹם.

43 עוֹלָלִים וְיוֹנָקִים: הַשּׁוּוֹה מְכִילַתָּא בְּשִׁלַּח, מִסְכְּתָא דְּשִׁירָה א (מַהֲד' הוֹרּוּבִין רִכִּין, עִמ' 120): 'מִפִּי עוֹלָלִים וְיוֹנָקִים יִסְדַּת עוֹד' (תַּה' ח, ג), 'עוֹלָלִים' שְׁבַחְרוּן... 'יוֹנָקִים' אֵלוֹ שְׁעַל שְׁדֵי אֲמֵן... אֵלוֹ וְאֵלוֹ פִּתְחוּ פִּיהֶם וְאִמְרוּ שִׁירָה לְפָנֵי הַמְּקוֹם. בְּצִבְאוֹתֶיךָ: בְּקַהֲל יִשְׂרָאֵל. / 35 שְׁרוּ: רָאוּ. עֵיקָבוֹת... צִעְדוֹתֶיךָ: אֵת עֵקְבוֹת צִעְדֶיךָ בְּהִלְכְּךָ בְּגִבּוֹרָה; הַשּׁוּוֹה תַה' עז, כ; וּבְכַתְב־הַיָּד מְנוקֶד צִעְדוֹתֶיךָ. / 36 גְּלִים נָצִים: מִי הַיָּם הַסּוֹעֵרִים, וְהַלְשׁוֹן עַל פִּי מִל"ב יט, כה; יֵשׁ לוֹ, כו. בְּהַצְוֹתֶיךָ: כְּאִשֶּׁר הִשְׁמַמְתָּ, בְּקַעַת וּיִבְשָׁה; וּבְכַתְב־הַיָּד כְּנִרָאָה חֲלוּיָהּ אַחֲרֵי הַיָּה' עוֹד ו'. / 37 קוֹל רִכִּים: נִרְאָה שְׁצִירָה לְהִיּוֹת: קוֹל דָּקָכֵם, עַל פִּי תַה' צג, ג. בְּהַצְוֹתֶיךָ: כְּשִׁבְכַקְתָּ וְחִצִּיתָ. / 38 אֲנָשִׁי מִצְוֹתֶיךָ: יֵשׁ מָא, יב, וּמִשְׁמַעוֹ: אֲנָשִׁי רִיבְךָ, הַמִּצְרִים. / 39 בְּרוֹב עֲצָתֶיךָ: בְּעֲצָתְךָ הַגְּדוּלָה. / 40 בְּהַצְרִיחוֹתֶיךָ: כְּאִשֶּׁר הִצְרִיחוּ דְּרִמּוֹמָךְ. / 39 מִשְׁנֵי... בְּצִבְאוֹתֶיךָ: כְּאִשֶּׁר יִצְאָת מִשְׁנֵי מְקוֹמוֹת לְקִרְאָת יִשְׂרָאֵל, וְהֵם 'שִׁיעִיר' ו'יִשְׂדָּה אֲדוּם' שְׁבַפְסוֹק הַמַּחֲפִּיט (שׁוֹפ' ה, ד). / 42 תוֹדִיעַ: תִּפְרָסֵם. בְּגִדְעָךְ... הוֹרֶשֶׁה: כְּאִשֶּׁר תִּשְׁבּוֹר אֵת הַקֶּרֶן אֲשֶׁר הוֹרֶשֶׁה, כְּלוֹמַר אֵת תוֹקֶפֶס שֶׁל הָאוֹרִיכִים הַרְשָׁעִים (הַשּׁוּוֹה תַה' עה, יא). וְיִתְּנֶנִּי שְׁצִירָה לְהִיּוֹת: קֶרֶן הַוֹרֶשֶׁה (או הַוֹרֶשֶׁה). / 43 אוֹם נוֹשֶׁה: יִשְׂרָאֵל שִׁינְגָּלוֹ.

45 עוֹז נִרְאָה: עוֹזוֹ שֶׁל הַקְבִּיָּה הַמְּכֻנָּה 'נִרְאָה'. מִים אֲזִלוּ: עַל פִּי אִיּוֹב יד, יא, וּמִשְׁמַעוֹ: מִי הַיָּם הִלְכוּ, וּמִקּוֹמָם הִפְךָ לִיבְשָׁה. / 46 מִמְבֹּטְחוֹ: אוֹלִי צִרִיךְ לְהִיּוֹת: מִפְּסוֹ, עַל שׁוֹם תַּה' קד, לב: 'הַמְבִּיט לְאַרְץ וְתִרְעַד', לְאַרְצָךְ... יִחִילוּ: הַשּׁוּוֹה תַהֲלִים עז, יז-יט: רְאוּךָ מִים יִחִילוּ... רְגוּזָה וְתִרְעַשׁ הָאָרֶץ.

עֲזִי לְבָדוֹ גָּאָה גָּאָה בְּשֵׁפִי גִיאִיּוֹת נִבְכָּם וְהִזְחִילוּ
יִי בְּהָרָעִים קוֹל צָרִים נִגְזְלוּ

עֲזִי יִחַד הֶמֶם מִחֲנִיָּהֶם וְנִלְלוּ
יִי טָרְפָם בְּנִגְמַת יָם עֲלֵיהֶם וְנִחְלָלוּ

עֲזִי חָנַן גְּאוּלִּי בְּצֶדֶק שְׁחָקִים יָדָלוּ
יִי זָכְרוּ מִפְּנֵי הָרִים נָלוּ

נָלוּ יַחַד מְאִימַת יָהּ שָׁמוּ
צָרָה עַל צָרוֹ וְהֶאֱשִׁימוּ
יִי אִישׁ מִלְחָמָה יִי שָׁמוּ

יִי וְיַעֲזִיבֵם בְּתַחֲתִית אֶרֶץ מִיָּצָר
מִרְבָּבוֹת הַפּוֹךְ לְאַחֹר וּבְשָׂאוֹל סִיגָר

יִי דִתָּה רֶכֶב וְרוֹכְבוֹ וְקוֹמָתָם חִיגָר
מִרְבָּבוֹת יִי גִלְגָּלֵיו הִסִּיר וּשְׂאוֹנָם פִּיגָר

יִי בְּגָאוֹנוֹ עַל יְדֵי תָרֵב מִצָּרִים הִיגָר

47 עזי: כאן (וכן בהמשך) הוא כינוי לה', בעל העוז. גאה גאה: שמ' טו, א. כשתי גיאיות: השווה מכילתא בשלח, מסכתא דשירה ב (עמ' 121): 'גאה גאה', גאה ועתיד להתגאות. נבכם: אם מוסב על המים שנוכרו קודם, הוא לשון מבוכה, ומשמעו: הבהלים; אך אולי הוא מוסב על המצרים (כהמשך הפיוט), ומשמעו: הטביעם בנבכי הים (השווה איוב לח, טז). והזחילו: ופחדו. / 48 כהרעים קול: השווה תה' כט, ג. צרים: המצרים. נגזלו: נעלמו, טבעו בים. / 49 המם מחניהם: על פי שמ' יד, כד. וזלזלו: ונזדלזלו, ונעשו בזויים בעת טביעתם. / 50 טרפם: הטיל בהם ערבוב ומהומה. בנהמת ים עליהם: השווה יש' ה, ל, ומדרשו על טביעת המצרים בים במדרש תהלים קו, ד (דף רכח). ונחללו: ונעשו חולין, הופקרו למוות. / 51 גאוליו: את ישראל. בצדק... יזלו: על פי יש' מה, ח. / 52 יי זכרו: את ה' זכרו ישראל שעה ששרו לו. מפניו... נזלו: הפייטן מסיים כאן כדרכו בפסוק משירת דבורה ('הרים נזלו', שופ' ה, ה), אך משכצו בלשון המזכיר פסוק דומה ('מפניך הרים נזלו') ביש' סג, יט; סד, ב. / 53 יחתו: יפחדו. יח שמו: הקב"ה, על פי תה' סח, ה. / 54 צרח: השמיע קולו; וראש הטור היה אמור לפתוח באות י' שלחתימה, ונראה שהוא משובש.

56 ויעזיבים: כמו ויעזיבם, המצרים המעוותים והרשעים (ראה זולאי, עיוני לשון, עמ' קפ-קפח [472-474]; ובדוגמה 14 שם הוא מפרש את טורנו). בתחתית ארץ: במעמקים, והלשון על פי תה' סג, י. / 57 הפוך: נראה שצריך להיות הפך. / 58 דחה: דחף לים. רכב ורוכבו: הלשון על פי יר' נא, כא. חיגר: כנראה: עשה כחיגרים. / 59 מרכבות גלגליו: סמיכות הפוכה, במקום גלגלי מרכבותיו; והעניין על פי שמ' יד, כה. ושאונו: והמונם. פיגר: המית. / 60 על... היגר: המית בחרבו, והכוונה: גרם למותם (לאו דווקא בחרב אלא בטביעה בים). וללשון השווה תה' סג, יא ועוד.

מִרְבָּבוֹת <בֹּת> בְּמַתָּג וְשׁוֹט וְשִׁבְט וְחַחִים קִרְבָּם הִתְגָּר

יִי אוֹנֵי מִפְּרִיכִים לְכִילִיּוֹן אָגָר
מִרְבָּבוֹת <בֹּת> אוֹיֵב מִקְשָׁה בְּחֶץ מִחֶץ בִּימֵי שִׁמְגָר

בִּימֵי שִׁמְגָר <גָּר> מְעַנִּי בְּפָרְעָה
מְעַנִּים קָשִׁים מִהֶם בְּהַפְרָעוֹ
מִרְבָּבוֹת פָּרְעָה

מִרְבָּבוֹת <בֹּת> אוֹיֵבִים עִם חֵילָם נִיחָנוּ לְרוֹחוֹ
תְּהוֹמוֹת <ת> בּוֹלְעוֹ מֶלֶךְ וְשִׁלִּיט וְשָׂר וְרוֹחוֹ

מִרְבָּבוֹת <בֹּת> גָּעְשׁוּ בְּרִאוֹתָם בְּיַד רָמָה נָסוּ בְּתַפְזוֹן
תְּהוֹמוֹת <ת> דִּלְקוֹם מִכָּל עֲרֻפּוֹת טָרְפָם לְזוֹן

מִרְבָּבוֹת <בֹּת> הוֹהֲדָפוּ לְטָבוֹעַ בְּשָׂאוֹת רָגְזוֹן
תְּהוֹמוֹת <ת> וְרָפֶשׁ טִיטָם נִגְרַשׁ עַל מִתְנוֹתָם לְאַחְזוֹן

מִרְבָּבוֹת <בֹּת> יוֹדִים שׁוֹקְעוֹ בְּמַצוֹל בְּתַנְהָה בְּחֻזּוֹן
תְּהוֹמוֹת <ת> חָפוּ חֲנָפִים וְכֵן הִיתָה תְּשׁוּעָה בְּעַת תְּחִלּוֹ פְּרוֹזוֹן

61 במתג... וחחים: במכשירים שונים המשמשים להכאת בהמות וללכידה; השווה מש' כו, ג ('שוט לסוס מתג לחמור ושבט לגו כסילים'); יח' לח, ד ('ונתתי חחים בלחיך והוצאתי אותך ואת כל חילך סוטים ופרשים'). קרבם התגר: התגרה בהם מלחמה (ללשון 'התגר' השווה דב' ב, כד). / 62 אוני מפריכים: בכורי ('אוני', השווה תה' עח, נא ועוד) המצרים שהעבירו את ישראל בפרך. אגר: אסף. / 64 אויב מקשה: יבין מלך כנען שהקשה עולו על ישראל (השווה שופ' ד, ג). ואפשר שהוא רומז גם לפרעה שהקשה לבו. בחץ: במכת מוות. בימי שמגר: הכוונה לימי דבורה וברק הסמוכים לימי שמגר. / 64 מעניי: את הכנענים. בפרעה: כמו בפרעו, בשלמו להם כגמולם. / 65 מענים קשים מהם: המצרים ששעבדו את ישראל בעול קשה יותר, ואולי הוא אף רמז לאויבי ישראל ומשעבדיהם בזמן הפייטן. בהפרעו: בהענישו. / 67 לרוזן: לדלות ושפלות. / 68 תהומות: כמו בתהומות. ורוזן: ורוזן (על פי מש' יד, כח). / 69 מרכב-בות: חיל פרעה. געשו: נסערו. ביד רמה וכו': את ישראל שיצאו ביד רמה (על פי שמ' יד, ח). נסו בחפזון: ראה שם כה. / 70 דלקום: רדפו אחריהם. מכל ערפות: כנראה: מכל צד שאליו הפנו עורף לנוס. טרפם לזון: לאלכלם כטרף ומזון. / 71 הוהדפו: נהדפו, נדחפו. בשאות רגזון: ברוגז ובשאון ('לשאות' השווה יש' יז, יב: 'ושאון לאמים כשאון מים כבירים' 'שאון'). / 72 ורפש... נגרש: על פי יש' נז, כ. לאחזון: לאחזו בהם שלא יוכלו לברוח; השווה מכילתא דרשב"י לשמ' יד, כד (מהד' אפשטיין-מלמד, עמ' 65): ענן עושה את הים טיט ועמוד אש מרתיתו כופת והיו טלפי סוסים נשמטין. / 73 במצול: במצולות הים. כנתנה: כשם שנשנה וסופר (מלשון 'תנו רבנן'). בחזון: בבכואה, בתורה. / 74 חפי: כיסו. חנפים: רשעים, את המצרים. וכן... פרוזון: ותשועה רומה הייתה לישראל בזמן דבורה וברק.

- שְׁנֵי צָפוֹ וְנָאוּ פֶּעַל נָסִיךְ לְיִשְׂרָאֵל
וּבְרָב־גָּאֻוֹנֶךְ שוֹרְרוּ פִּתְרוּסִים וְנוֹפְצוֹ כְּגִלִי יָם בְּעֵבִיר [יִשְׂרָאֵל]
- 95 יִמְיִנְךָ תִּקְרִיף עֲמֻדָה לְהַפְלֵא בֵּין מְצֻרִים וּבֵין יִשְׂרָאֵל
וּבְרָב־גָּאֻוֹנֶךְ תְּמִימַת דַּעַת מִפְּעֻלֹתֶיךָ לְהַכִּין לְכִי לַח־וְקִקִּי יִשְׂרָאֵל
- יִשְׂרָאֵל רְנִנֹת פָּצוּ לְרוֹמְמִיךְ
רְאוּתָם נוֹרְאוֹת מַעֲשֵׂיךְ מִמְצֻרִים בְּהִנָּקְמִיךְ
וּבְרָב־גָּאֻוֹנֶךְ תִּהְיֶה רֵס קִמְיִךְ
- י וּבְרָב־גָּאֻוֹנֶךְ תְּהוֹמוֹת נְעֲרָמוֹ כְּחוֹמוֹת בְּצוּרוֹת
וּבְרֹיחַ־אֶפְיִךְ שְׁתֵּה נוֹזְלִים קִפְאוֹת בְּאֵוִיר צְרוּרוֹת
- וּבְרָב־גָּאֻוֹנֶךְ רִיעֶצְתָּה אוֹיֵב בְּמִים כְּנֹד כְּסוֹ וּמֵאֻצְרוֹת
וּבְרֹיחַ־אֶפְיִךְ קִפְאוֹ כָּלֵב וְגַם עֲצוּרוֹת
- וּבְרָב־גָּאֻוֹנֶךְ צֶאן מְרִיעֶיךָ בְּאֶבְרֶתְךָ סְכוּכוֹת וּנְצוּרוֹת
וּבְרֹיחַ־אֶפְיִךְ פִּינִיחֶךָ שְׁאוֹן צוֹר בְּצֻחֲצוּחַ בְּצוּרוֹת
- 105 וּבְרָב־גָּאֻוֹנֶךְ עֲטוּרוֹת וּצְפִירוֹת הִכְתַּרְתָּם וּפְנִיחֶם בְּאוֹר לְשַׁעַף מְצֻהִירוֹת
וּבְרֹיחַ־אֶפְיִךְ סוֹטְנִים הִסְעֶרְתָּ וְהִסְעֶרְתָּ רֹכְבֵי אֶת־נוֹת־צָחֲרוֹת
- צְחֹרוֹת בְּרָבְכֶם יִשְׁחֹוּ עֲלֵיהֶם בְּחוֹפְפִיךְ

93 צפו: הביטור. / 94 שוררו: כנראה משובש, וצריך להיות שוֹרְרוֹ, או שוֹבְרוֹ, במקביל ל'נופצו'.
פתרוסים: המצרים, על פי בר' י, יד. / 95 להפלא: להפלות, להכריל; השווה שמ' ט, ד ועוד. /
96 תמימת וכו': לבי נתון לחוקקי ישראל, להכין על פיהם את מעשי ה' (מפעלותיך) הנעשים
בדעתו התמימה (ליתמימת דעת' השווה איוב לז, טז). / 98 נוראות מעשיך: מעשיך הנוראים.
101 קפאות: קפואים כחומות. באויר צרורות: זקופות באויר; ולשון הנקבה בטור תמוה, וכנראה
הוא כאן (וגם בהמשך קטע זה) מדווח החרוז. / 102 כנר כנסו: נאספו כמו נר (שמ' טו, ח);
בכתב־יד נראית תוספת אחרי תיבה זו, ונראה שהמעתיק התחיל את התיבה הבאה למילוי השורה
והפסיק כמנהג הסופרים הקדומים. ומאוצרות: ושנאספו מאוצרות התהום (השווה תה' לג, ז). /
103 בלב: בלב ים. וגם עצורות: וגם נעצרו ונקרשו. / 104 צאן מרעיך: ישראל (השווה תה'
עט, יג). באברתך סכוכות: מוגנות בכנפך, והלשון על פי תה' צא, ד. ונצורות: ושמורות. / 105
שאון צר: המון המצרים. בצחצוח: כנראה לשון צחצוח חרבות, בהלחמך בהם. בצרות: בשעת
צרה שהיתה לישראל. / 106 עטרות וצפירות: כתרי פאר (על פי יש' כח, ה). הכתרתם: מוסב על
ישראל. מצהירות: זוהרות. / 107 סוטנים: שוטנים, את אויבי ישראל. הסערת: הפצת בסערה.
והסערת: וכנגד זה עזרת. רוכבי... צחורות: את מנהיגי ישראל. / 108 צחורות: אתונות צחורות.
ישיחו: יספרו את גדולת ה' ונסיו. בחופפיך: בהגנך.

- 75 פְּרוֹוֹן־וְכֹן בָּעַת אָכַד מְנוֹסְמוֹ
בוֹשׁוּ בְּהוֹכְחַת מַחֲסָמוֹ
תְּהוֹמ־וְחֹת יִכְסִּימוֹ
- ח תְּהוֹמ־וְחֹת טוֹבְעוּ בְּמִצּוֹלָם קְדוּשִׁים
יִמִּינְךָ יָה תִּמְכָּה יָד קְדוּשִׁים
- 80 תְּהוֹמ־וְחֹת כְּסוֹ מְעֻזִּים קְדוּשִׁים
יִמִּינְךָ לִיבְכָה וְרִיחֶפָה תְּמוּשִׁים
- תְּהוֹמ־וְחֹת מְגִדוֹ טוֹס וְרָכָב וּפְרָשִׁים
יִמִּינְךָ נִיחָגָה כְּעֶדֶר רִיבְכוֹת שְׁשִׁים
- תְּהוֹמ־וְחֹת סִלּוֹל נַעֲשׂוּ לְצֶאן קְדוּשִׁים
85 עֲמֻדָה לְעֹזוֹר עֲמָךְ בִּיאוֹר יִבְחֹר אֶל־יָם תְּדוּשִׁים
יִמִּינְךָ
- תְּדוּש־יָם יִחְדְּשׁוּ לְעֶדֶן עֲדָרִי
יָם יִשְׁעָךְ בּוֹ לְכָל־הַדְרִי
יִמִּינְךָ יִי גִאֲדָרִי
- ט פּוֹדָה פֶּלֶא עֲשׂוֹת לְיִשְׂרָאֵל
יִמִּינְךָ צְרַחְתָּ עַל אוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל
- 90 וּבְרָב־גָּאֻוֹנֶךְ יִמִּינְךָ פּוֹדָה פֶּלֶא עֲשׂוֹת לְיִשְׂרָאֵל
יִמִּינְךָ צְרַחְתָּ עַל אוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל
- יִמִּינְךָ קְדוּשׁ קִילְעָתָה בְּכַף קָלַע מַעֲבִידִי יִשְׂרָאֵל
וּבְרָב־גָּאֻוֹנֶךְ רוֹדְפִים קֵשׁ יָבֵשׁ הוֹעֲשׂוּ לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל

75 פרוֹוֹן־וְכֹן: נעשו (המצרים) מופקרים כערים פרוחות. בעת... מנוסמו: כשאבד מהם מנוס (השווה
תה' קמב, ה ועוד). / 76 בְּהוֹכְחַת מַחֲסָמוֹ: כשהושמד משענם, כל אליליהם.
78 קדושים: המצרים הטמאים בזימה. / 79 קדושים: ישראל. / 80 תְּהוֹמ־וְחֹת: בתהומות. מענים
קשים: המצרים. / 81 ליבבה: חזיקה (ראה זולאי, עיני לשון, עמ' רב-רו [482-492], ושם בעמוד
האחרון הוא מצטט את טורנו ומניחו בצריך עיון). וריחפה: וגוננה. חמושים: על ישראל, והכינוי
על שום שמ' יג, יח. / 83 נִיחָגָה כְּעֹדֶר: על פי תה' עח, נב. ריבכות ששים: ששים רבוא שיצאו
ממצרים (ראה שמ' יב, לז). / 84 סִלּוֹל: מסילה, דרך. לְצֶאן קְדוּשִׁים: לישראל, והכינוי על פי
יח' לו, לח. / 85 עֲמָךְ... חדשים: לעמן שביאר ואמר (בשירת דבורה) את הפסוק "יבחר אלהים
חדשים". / 86 חֲדָשִׁים: כנראה: נסים ופלאים חדשים. לעדן עדרי: להיטיב לישראל. / 87 יום...
בו: כמו: ביום ישעך. לכלל הדרי: לעשוני כלילת יופי.
89 פודה: כינוי־פנייה לקב"ה. / 91 קִילְעָתָה בְּכַף קָלַע: טלטלת בים; והלשון על פי שמ"א כה,
כט. מעבידי ישראל: את המצרים. / 92 רוֹדְפִים: המצרים. קש יבש הועשו: נעשו כקש יבש,
על פי הפסוק המחפייט (שמ' טו, ז).

בְּהִכְחִידָה קָמִים בְּנֻצָּרִים
וּבְרוּחַ אֶפְרַיִם

110

וְכִי וְחַן < וְכִי וְחַן > נִרְמָה פָּרְחוּ צִמְחִים וּבְאֹרֶךְ צָצִים
אָמַר מַעֲבָדִים בְּפֶרֶךְ לְשִׁחְתָם בְּקוֹצִים

וְכִי וְחַן < וְכִי וְחַן > לִימֹד לְקַחַךְ בְּפֶלַח הָרְמוֹן פָּצִים וְעוֹלָצִים
אָמַר בְּסִיל לִירוֹת בָּם חֲצִים בְּנִיצוּצִים

115 וְכִי וְחַן < וְכִי וְחַן > יִישְׁרָף נִרְדָּפִים לְמַלְטָם מִנוֹגְשִׁים אָצִים
אָמַר טָמֵא אֶרִיק תִּרְבֵּה וְהוֹרֵק בּוֹ נוֹצָצִים

וְכִי וְחַן < וְכִי וְחַן > חִסְפָּנָה וְחִמְלָה עִם לְכַבֹּדךָ וְלִיקָרְךָ נִרְצִים וְרָצִים
אָמַר גֹּד לְרִדּוֹךְ וְהוֹרֵדךָ וְשֵׁם תִּינֶנּוּ צִדְקוֹתֶיךָ מִקּוֹל מְחַצְצִים

120 מְחַצְצִים < וְכִי וְחַן > יָרָה בּוֹ כּוֹחוֹ לְשִׁדּוֹךְ
יַחַד חִיילוֹתָיו בְּהִנְדָּף עֶשֶׂן לְנֶדֶךְ
יַעַן אָמַר אֲוִיב < אֲוִיב > אֶרְדָּף

יב אָמַר < וְכִי וְחַן > וְיִמְהָר בְּלִיבּוֹ לְהוֹרִישׁ עֶדְרִי
נִשְׁפָּה < וְכִי וְחַן > הוֹשֵׁב וְדוֹנוֹ בְּרָאשׁוֹ וְגַה אֹרֶץ

אָמַר < וְכִי וְחַן > דְּבָרָיו וְשִׁבְחָהּ מִה עֲשִׂיתָ לוֹ צוּרִי
נִשְׁפָּה < וְכִי וְחַן > גָּאוֹנוֹ נִשְׁבַּח וְקִמְתִּי מִעֲפָרִי וְהִאֲרַתָּה נִרִי

111 פרחו צמחיה: כנראה: גדלו ישראל; אך אפשר שמדובר בצמחים ממש שעלו בעת קריעת הים; השווה למדרש תהלים קיד, ז (עמ' 474): עשאו (הקב"ה את הים) כמין בקעה והעלת עשבים, והיו ישראל רועים בה. / 112 מעבדים: כנראה צריך להיות: מַעֲבָדִים, פרעה. / 113 לקחך: התורה (על שום משה ד, ב). כפלה הרמון: כינוי לישראל, על פי שה"ש ד, ג; ו, ז. פצים: מדברים (בדברי התורה שנזכרו קודם). ועולצים: ושמחים. / 114 כסיל: פרעה; השווה שמור"ר ט, ז (מהר" שגאן, עמ' 213): 'כל רוחו יוציא כסיל' (מש' כט, יא) — זה פרעה. לירות... פניצוצים: כויקי אש (השווה מש' כו, יח). / 115 יישרת: עשית דין ישר וצודק. לנרדפים: לישראל. מנוגשים אצים: על שום שם' ה, יג. / 116 טמא: פרעה. והורק בו נוצצים: והורקו עליו חצי אש (ראה בכיזור לטור 114). / 117 חיסנת וחיללת: חיוקת. לכבודך... ורצים: שהם (ישראל) רצויים לפני ה' ורצים וממהרים לכבודו ולייקרו. / 118 וד: פרעה (או סיסרא). מקול מחצצים: שניגלו בשעת הקרב. / 119 מחצצים: חצים. לשדוף: לכלות. / 120 בהנדה... לנדה: על פי תה' סח, ג, ומשמעו: לכלות כעשן.

122 אמר: אחריו מחוק בכתב-היד א א (כנראה: א'ויב < ארדף >). להוריש: להשמיר. עדרי: את ישראל. / 123 הושב... בראשו: השווה תה' ז, יז. וגה: והבהיק, והזהיר (מלשון נוגה). / 124 מה עשית לו: במכות מצרים. / 125 והארתה נרי: השווה תה' יח, כט.

אָמַר < וְכִי וְחַן > בַּעַד מִאֲהָלִי לְנַעֲרִי וּמִהוֹנִי לְהַעֲרִי
נִשְׁפָּה < וְכִי וְחַן > בְּהַעֲלִילְךָ בַּעֲפֹרֶת גְּדוּדָיו בְּשִׁבְחֶךָ בְּפִעֲרִי

אָמַר אִיּוֹל בְּאַנְלָתוֹ לְהַסְעִירִי
נִשְׁפָּה < וְכִי וְחַן > אֹרֶךְ וְאַמְתָּךְ בְּשִׁילְחָתָהּ לְמַדְרִירִי / אָמַר פִּי לְשׁוֹרְדֶךָ בְּנוֹי
עוֹרִי עוֹרִי

130 עוֹרִי מִיִּלְלָה בְּחֻזֹן לְזִרְעֵי עוֹדָה לְהַגִּיד שְׁבָחֶךָ
מָרוֹם לַעֲרִי עַד אֶתְלָלְךָ בְּגוֹדֶל כּוֹחֶךָ
נִשְׁפָּה בְּרוּחֶךָ

יג נִשְׁפָּה בְּרוּחֶךָ אֲדִיר וְנֶאֱוָר לְכִסּוֹת אַרְוִירִים
מִי כָמֹכָהּ בְּפֶלֶס שְׁקֵלֶת רִחוּת וְהָרִים

135 נִשְׁפָּה < וְכִי וְחַן > גַּעֲרָתְךָ עַת שְׁמַעוּ לְנוֹס מִמֶּהָרִים
מִי כָמֹכָהּ דּוֹבֵר צֶדֶק צוֹפֶה בְּכָל תְּדוּרִים

נִשְׁפָּה < וְכִי וְחַן > הוֹשְׁפָלוּ גְבוּהִים וְנִהְיוּ לַעֲרִירִים
מִי כָמֹכָהּ מִשְׁפִּיל וּמָרִים וְסוֹמֵךְ נוֹפְלִים חוֹקֵף שְׁבוּרִים

נִשְׁפָּה < וְכִי וְחַן > יָדִים אַרְוִירִים בְּעַפְתָּה צִלְמֹת וְלֹא סְדָרִים
140 חֲסִין יְהִי חִיסוֹנְךָ בְּאֹמֶר אֲזִי יִרְדֵּי שְׂרִיד לְאֲדִירִים בַּעַם יְיָ יִרְדֵּי
לִי בְּגִבּוֹרִים

126 בעד: כנראה משובש, וצריך להיות 'בער', טיפוס (השווה לעיל, 114; להלן, 128), הוא פרעה. מאהלי לנערי: לסלקי ממקומי. ומהוני להערי: ולרוקן אותי מרכושי; רומהוני מחוקן בכתב-היד מיזמהוני. / 127 בשבחך בפערי: כאשר פערתי פי ואמרתי את שבחך. / 128 איול: צריך להיות 'אָוִיל, שוטה, הוא פרעה. באולתו: בכתב-היד תלויה ו' אחרי ה'ל'. להסעירי: להפיצי, להילחם בי. / 129 אורך... כשילחתה: על פי תה' מג, ג. להדירי: להוציא לחופש. עורי עורי: ציטוט רטורי של דברי השירה. / 130 עורי... לזרוע עורך: על פי יש' נא, ט: 'עורי עורי לבשי עוֹ זרוע ה' (והמשך הפסוק מדבר בקריעת ים סוף). מיללת: י' תלויה בכתב-היד. 131 מרום: כינוי-פנייה לה'.

133 אדיר ונאור: הקב"ה, על פי תה' עו, ה. לכסות ארורים: לכסות את המצרים במי הים. / 134 בפלס... והרים: על פי יש' מ, יב: 'ישקל בפלס הרים', והרוח נצטרפה לכאן משום הפסוק 'נשפת ברוחך' המתפייט, וכנראה על פי איוב כח, כה: 'לעשות לרוח משקל'. / 135 גערתך... שמעו: מוסב כנראה על מי ים סוף (השווה נחום א, ד: 'גוער בים ויבשה'). לנוס ממהרים: השווה תה' קיד, ג. / 136 דובר צדק: יש' מה, יט. בכל חדרים: בכל מקום נסתר. / 137 לעירורים: קשה, ואולי צריך להיות: לַעֲרִירִים, כלומר לבלתי קיימים. / 138 משפיל ומרים: על פי שם"א ב, ז. וסומך... שבורים: על פי תה' קמה, יד, והפייטן החליף 'כפופים' ב'שבורים' משום החרוז. / 139 ידים ארורים: תה' קיט, כא, וכאן הכוונה למצרים. בעפתה... סדרים: על פי איוב י, כב, ומשמעו: בשאול. / 140 מי... יה: תה' פט, ט. חיסונך באומר וכו': גודלך אמור בשירה שנאמר בה 'אז ירד' וכו'. בעם: בפסוק: עם.

בגבורים <שמע דברך ושבך מללים
שיר בשורה קטנים וגדולים ויונקים ועוללים
מי כמכה> <באלין

יד מי כמכה> טהור עיניים
145 נטיה ימינה> יריה צרים אחוריים

מי כמכה> כהושבת רחב ידיים
נטיה ימינה> לנער מצרים

מי כמכה> מתחזה באוהל שמים
נטיה ימינה> נצלו כעופרת במים

150 מי כמכה> סחו פעמים בנוצם רון שיריים
נטיה ימינה> עמלק שרש בו מפת תרב מי אפרים

אפרים> הוגזע מנו הולך שמו בכל הארץ
הכתרה על יד מלכי ארץ
נטיה ימינה> תבילעמו ארץ

טו נטיה ימינה> פיגרה מפריכים
נחית> בחסדך> צאן מרעיתך הפרוכים

נטיה ימינה> קולת במהמרות הפכפכים

141 בגבורים> במעשי לגיבורים, או כפי הגיבורים. / 142 קטנים... ועוללים: השווה לעיל, ביאור לטור 34.

144 טהור עיניים: חב' א, יג. / 145 יריה: השלכת. צרים: את המצרים. אחוריים: לאחור. / 146 כהושבת: צריך להיות: כהושבת, כאשר ייבשה. רחב ידיים: כינוי לים, על פי תה' קד, כה. / 147 לנער מצרים: על פי שמ' יד, כז. / 148 מתחזה... שמים: על פי יש' מ, כב. / 149 נצלו... במים: על פי שמ' טו, י. / 150 סחו פעמים: ישראל אמרו פעמים את המילים 'מי כמכה' (באותו פסוק: 'מי כמכה באלם... מי כמכה נאדר בקדש'). בנוצם... שיריים: בשירים ורננות נעימים; והריכוזי הזוגי מרוחק החרוז. / 151 עמלק... חרם: לשון הטור עילג, ונראה שמשמעו: שרשו של עמלק במכת חרב שביקש להכות את ישראל. מני אפרים: מאז שנלחם באפרים (בישראל ובראשם יהושע שהיה משבט זה); ולשון 'שרש' על פי הפסוק המתפייט 'מני אפרים שרשם בעמלק'. / 152 הוגזע מנו: נולד מבניו. הולך... בכל הארץ: כינוי ליהושע, על פי יהו' ו, כז: 'ויהי ה' את יהושע ויהי שמעו בכל הארץ'. / 153 מלכי ארץ: את מלכי כנען.

155 פיגרה: הרגת. מפריכים: את המצרים ששיעבדו את ישראל בפרך. / 156 צאן מרעיתך: את ישראל (ראה לעיל, טור 104). הפרוכים: שעבדו בפרך. / 157 קולת: קשה, ומתבקש כאן לשון הפלה; ואולי צריך להיות 'קלוע' או כיצא בו. במהמרות: השווה תה' חמ, יא. הפכפכים: את המצרים הרשעים (השווה מ' כא, ח).

נחית> בחסדך> רחומיך קהל מבורכים

נטיה ימינה> שיפרת רשפי קשתות דרוכים
160 נחית> בחסדך> שבטיך לגיטי פלאיך הרי חוכים

נטיה ימינה> טוקף הודעת לעם אתריך נמשכים וליך ממליכים
נחית> בחסדך> תמיך בעת פאו מלכים

מלכים יום נכנעו נודע לעין כל גודל פבורך
יה בנךך בריהך לעם יודעי סודך
165 נחית> בחסדך>

טו נחית> תמוכיך תבלישך נחאיימו
שמענו> עמים> שברון צוען בוש וקלמו

נחית> רצויהך במחשבה קידמו
שמענו> עמים> קצרה ידם ונפצמו

170 נחית> צבאותיך ביד רמה ועל כל גוי רמו
שמענו> עמים> פלשת ויושביה חייל נרעד הרעמו

נחית> עמך בעוז ורבו ועצמו
שמענו> עמים> טעו כוכבים במסלותם מן שמים נלחמו

158 רחומיך: צריך להיות: רחומיך, את ישראל. קהל מבורכים: המשך הכינוי לישראל. / 159 שיברת... קשתות: על פי תה' עו, ד. דרוכים: שהיו דרוכים ביד המצרים נגד ישראל. / 160 לגיטי... חוכים: אשר חיכו וציפו לגיטי ופלאיך. / 161 לעם... ממליכים: לישראל. / 162 תמיך: כמו: תמיך, את ישראל. בעת... מלכים: כאשר באו עליהם מלכי האויבים (והוא בזמן סיסרא, אך לשון הפייטן רומז גם לפרעה ולשאר אויבי ישראל). / 163 גודל כבודך: כבודך הגדול. / 164 לעם... טורך: לישראל.

166 תמוכיך כ: ישראל הנשענים על ה'. נתאיימו: הופל מוראם על אויביהם. / 167 צוען: מצרים. / 168 רצויהך: את ישראל. במחשבה קידמו: כנראה: אשר קדמו ועלו במחשבה לפני ה' טרם בריאת העולם; השווה בר"ד א, ד (עמ' 6): 'ו' דברים קדמו לעולם... ישראל עלו במחשבה דכת' יזכור עדתך קנית קדם' (תה' עד, ב). / 169 קצרה ידם: היו חסרי אונים; ולביתוי זה בהקשר של אימה הנפלת על האומות השווה מל"ב יט, כו; יש' לו, כז. ונפצמו: ונבהלו. / 170 צבאותיך: את ישראל. ביד רמה: על פי שמ' יד, ח. רמו: גדלו וגבהו. / 171 חייל: כמו בחיל, באימה. הועמו: משמעו כנראה: פניהם הועמו, חשכו, מתוך פחדם. / 173 טעו: נסעו. כוכבים וכו': על פי הפסוק המתפייט בשופ' ה, כ.

תפ'ל <ע'ליהם> געצרת עירון אָה כָּל סוס

אָז בַּהפִּילָךְ חָלְלִים אֵלֶּה בְּרָכָב וְאֵלֶּה בְּסוֹס
תפ'ל <ע'ליהם> בְּזַעַם גְּבוּרַת הַסּוֹס

אָז אַחְזָה רַעְזָה חֲנָפִים וְנוֹדַע כִּי אֵין יִשׁוּעָה לַסּוֹס
195 תפ'ל <ע'ליהם> אֵימָתָה בָּאז הִלְמוּ עֲקָבֵי סוֹס

סוֹס הַמוֹכֵן לַיּוֹם מִלְחָמָה נִכְחַד
הַתְּשׁוּעָה לְאֵל אֶחָד בְּזַעַם מִכָּל גּוֹי מִיּוֹחַד
אֵיב תַּפּוֹל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וְפַחַד

יט תַּפּוֹל אֵימַת מָנוֹת עַל מְדִינָי וּבִמְכַאֲוָם יוֹעֲכְרוּ
200 עַד יַעֲבֹדוּ בְּמִי יָם סוֹף וְשִׁבּוֹלֶת מִיָּם וּמִדְּבַר וְתוֹהוּ יִלֵּל וְשִׁימוֹן וְעַל
עֲרִיָּהִם יתְנַבְּרוּ

תפ'ל <ע'ליהם> געצרת מהומה וְרַעַד עַל הוֹלָלִי וְיוֹאֲכְרוּ
עַד יַעֲבֹדוּ בְּמִי יָם סוֹף וְשִׁבּוֹלֶת מִיָּם וּמִדְּבַר וְתוֹהוּ יִלֵּל וְשִׁימוֹן וְעַל
עֲרִיָּהִם יתְנַבְּרוּ

תפ'ל <ע'ליהם> הַמַּמַּת קַפְדָּה עֲשֵׂשָׁה וְעַל[... ..] הַיּוֹאֲכְרוּ

דברים שכ (עמ' 368): 'ותלהט מוסדי הרים' (דב' לב, כב), אלו ארבע מלכיות, ואומר זיהנה ארבע מרכבות נוצאות מבין שני ההרים' (זכ' ו, א); והשווה גם תנחומא תוריע ט: וכן את מוצא כשראה הנביא אותן מרכבות שנמשלו לארבע מלכיות וכו'. / 191 גערת: קללת. עירון... סוס: על פי זכ' יב, ד. / 192 אלה... בסוס: הגויים הנלחמים בישראל, על פי תה' כ, ח. / 193 גבורת הסוס: ללשון השווה תה' קמו, י. / 194 אחזה... חנפים: יש' לג, יד. אין... לסוס: הישועה אינה בכוח הסוס; ולענין השווה תה' לג, יז; קמו, י. / 196-197 סוס... התשועה לאל אחד: על פי מש' כא, לא. כעס... מיוחד: בישראל. / 198 אויב תפול וכו': ואילו על אויביהם חיפול אימה ופחד. 199 מדיני: אויבי. יעבדו: יוכהו, ינוצחו. / 200 במי ים סוף וכו': מכאן ואילך מונה הפייטן בסדר כרונולוגי בכל טור שני, אחרי מילות הקבע 'עד יעבר', מקומות שעם ישראל עבר בהם מצאתו ממצרים ועד לגלויות השונות. ושבוֹלֶת מִיָּם: הלשון על פי תה' סט, טז, ומשמעו כאן: את שטף המים של ים סוף. ומדבר וכו': ואת המדבר שישאל הלכו בו ארבעים שנה. ותוהו... ישימון: על פי דב' לב, י. / 201 הולללי: אויבי המתהוללים ולרענים לי. ויואכרו: כמו ויואכרו, ויוכערו. / 202 דרך ציה וצלמות: על פי יר' ב, ו, והוא תיאור המדבר שהלכו בו ישראל. חודר... וירדן: רשימת הנחלים שעברו ישראל או הגיעו אליהם בדרכם לארץ ישראל ('זרד' — דב' ב, יג-יד; וארנון — במ' כא, יג ועוד; ויבוק — שם כד ועוד). ולרשת הפסוק 'עד יעבר' וגו' על חלק מנחלים אלו השווה לתרגום אונקלוס לפסוק: 'עד דיעבר עמך ה' ית ארנוגא, עד די יעבר עמא... ית ירדנא'. תחתם ידברו: הלשון על פי תה' מז, ד. / 203 הממת קפדה עששה: מהומת כילין ('קפדה', ראה יח' ז, כה) ובליה ('עששה'); ועל פי שרידי האותיות בכתב היד אולי היה כתוב בהמשך: וְעַלְטָה וְחִשָּׁקָה.

נִלְחָמוּ זוֹהָרֵי מְאוֹר מְאוֹרָמִים עִם זְעוּמִים
175 וְיִשׁוּעָה עֲשִׂירוֹ מוֹנְעָמִים
שְׁמָעוּ עִם זְעוּמִים

יז שְׁמָעוּ עִם זְעוּמִים נוֹגָה כּוֹכָבִים וּמַזְלוֹת לְמִלְחָמָה בְּהַצְטָרְפָם
אָז מִיָּהָר שְׂבִיבֵי יוֹם בָּא וּשְׁרָפָם

שְׁמָעוּ עִם זְעוּמִים לְרוֹת חֲצִים בְּלִיכָם וּבְעֲרָפָם
180 אָז כְּמוֹ אֶבֶן דָּמָמוּ וְרַעַד חֲפָפָם

שְׁמָעוּ עִם זְעוּמִים יָם נִבְקַע לִפְנֵי עִם פָּאָר לְהַצְנִיפָם
אָז טוֹלְטָלוּ [...] אֵל וְחֲבִלִי מָוֶת אַנְפָּסָם

שְׁמָעוּ עִם זְעוּמִים חוֹמָה עֲנִשָּׁה יָם בִּיד חֲזָקָה לְ[הַ]קִּיפָם
אָז יָרִימַת נִחַל קִישוֹן גִּרְפָם

185 גִּרְפָם בִּילִיּוֹן חֲרָץ בְּקֶדוֹם
בֶּן יוֹעֵזֶי יִחַד כְּמוֹ מִלְכֵי הָדוֹם
כְּמוֹ אָז נִבְהָלוּ אֲלוֹפֵי אָדוֹם

יח אָז נוֹעַדוּ בְּבִהְלָה רָכָב וְסוֹס
תפ'ל <ע'ליהם> הַמַּמַּת חִיל[ה] [...] כִּבְךְ סוֹס

190 אָז יָדְחוּ יָדְחוּ אַרְבַּע מְרַכְבוֹת סוֹס

174 זוהרי מאור: הכוכבים. זעומים: האויבים. / 175 מונעמים: ישראל.
177 נוגה... בהצטרפם: משמעו לכאורה: כשהצטרפו למלחמה הכוכבים והמזלות הנוגהים והמאדים; אך לא מצאתי מקורו לעניין טביעת המצרים בים, ואפשר שהועבר מעניין מלחמת סיסרא (שופ' ה, כ). / 178 אז: בעת קריעת ים סוף. מיהר שביבי יום: האיר את הלילה באור יום (שמ' יד, כ). ושדפם: וכילה את המצרים. / 179 לרוות... ובעורפם: להשקות את החיזים בדם ליבם ועורפם. / 180 כמו אבן דממו: על שום 'ידמו כאבן', שמ' טז, טז. ורעד חפפם: 'אחזמו רעד' (שם טז). חפפם: כיסה אותם. / 181 עם: ישראל. פאר להצניפם: לעטרם בצניף מפואר, לרוממם. / 182 וחבלי... אנפסם: הפועל מותאם לסומך במקום לנסמך, וללשון השווה תה' יח, ה; קטז, ג. / 183 ענשה: נראה שצריך להיות: נַעֲשָׂה. / 184 זרימת: לפניו מחוק בכתב-היד 'טוטלר'. / 185 כיליון חרץ: יש' י, כב. בקדום: כאשר הקדים ובא עליהם. / 186 כמו: קשה (כי די 'כמו' שבטור הבא), ואולי צריך להיות 'על'. מלכי הדום: מלכי הארץ ('הדום', על פי יש' סה, א).

188 רכב וסוס: סוסי פרעה ומרכבותיו (והצירוף על פי יש' מג, יז ועוד). / 189 הממת חיל[ה]: מהומה ופחד; ובהמשך אולי צריך להיות: בְּרַכְבְּךְ סוֹס (כלומר: בצאתך להילחם בהם). / 190 ארבע... סוס: ארבע המרכבות שבו, ו, א, המסמלות על פי חז"ל את ארבע המלכיות; השווה ספרי

[עד] יצ'בר > ויךכו עז ויגרוזן גחל קישון וילכו מגוי לגוי וממלכה וינצחו ויבדלו

205 תפ'ל > [נ]עפפת פחדך וסערתך ועברתך על מעבדי ומגלי ונוקשי ונשכרו

עד יצ'בר > חוצה לארץ לחלח ותבור וגו' ומי ויבדל ויבדל פדוים ויחזור

תפ'ל > טלטה ויללה וילכה ותורה ויועז על מתריבי ויתמזר

עד יצ'בר > ים הקדמני וים האחרוני וטיט הין ומצולה ומים זרותים וינצחו וינצחו

תפ'ל > קליה להדיא מנצאי וצבאותם יחד מ[...ו]ם על מסגר וינצחו

210 עד יצ'בר > 'ליום אשר א[...נ]ה עשה סגולה וזרי ופעה בו וינצחו / ביום עונין אורו

אורו ליום קומך לעד עת תתבע לעשות לשמך דיגמו
לנחלם לבית מטעמו
תביאמו ותיטעמו

204 וידרכו עז: על פי שופ' ה, כא. ויגרזן: ויכרתן, על פי תה' לא, כג, ומוסב על ממלכות הגרים הלוחמים בישראל; אך אולי צריך להיות 'ויגרזן', ועל פי שופ' שם. וילכו... וממלכה: על פי תה' קה, יג (ודה"א טז, כ), ומשמעו כאן כנראה: ישראל ילכו להילחם בכל הגוים והממלכות שסביבם וינצחום. ויבדלו: ויתחזקו (ראה זולאי, עיוני לשון, עמ' קצ-קצט [465-463]). 206 / לחלח... ומדי: המקומות שהגלה אליהם מלך אשר את עשרת השבטים על פי מל"ב י, יח, יא. ויבדלו... יחזור: על פי יש' לה, י, נא, יא. 208 / ים... האחרוני: השווה יואל ב, כ; זכ' יד, ח. וכאן הוא (וכן המימות שבהמשך הטור) מטאפורה לצרות הגלות. וטיט הין: על פי תה' מ, ג. ומצולה: השווה תה' סט, ג ('בין מצולה'). ומים זרותים: לכאורה: וכל המים המדורים שבעולם, על פי יש' מ, יב, אך שם הקביה 'מדד בשעלו מים ושמים בורת תכן', ועל כן בדרך כלל 'זרותים' הם השמים ולא המים, ולכן ייתכן שצ"ל: וזרמים. וינצחו: יימלאו אור, ישמחו. 209 / להדיא: להרבות (את הכליה), אך אולי יש כאן שיבוש, שכן מתבקש יותר פועל שעניינו השפלה והכרתה. יחד וכו': אולי כתוב אחריו 'מפורס'. 210 / ליום... סגולה: מלאכי ג, יז, והוא יום הגאולה. א[...נ]ה: בכתביהיד נראה ניסיון לתיקון, ועל פי הפסוק צריך להיות 'אני'. סגולה: בכתביהיד ר' תלריה. וזרי ופעה: כל האויבים הרשעים; השווה שם יט. יתעברו: יעברו מן העולם. ביום עונין וכו': ביום שישראל שרים 'אור', והוא ציטוט משירת דבורה. 211 / ליום... לעד: על פי צפ' ג, ח. עת... דיגמו: כאשר תתבע לעשות דיגם של ישראל ולקדש את שמך. 212 / לנהלם: להנהיגם ולהביאם. לבית מטעמו: לארץ ישראל.

כ תביא > מו' > מפורשים בשמות מקדשים
215 ותיטע > מו' > נחויים נהלים על מי מנחות דשנים ורעננים פאקלים
ואנזים וברושי[ם]

תביא > מו' > סמוכים באשיות שמחים ובהוד וית רענן מאששים
ותיטע > מו' > עלזים בנרד וששן [וכצ'ן] שתול על מים משרישים

תביא > מו' > פינת ראש יסוד בית קודש הקד'שים
ותיטע > מו' > צדקים לעולם הארץ יורשים

220 תביא > מו' > קבוצים מפל מקומות בהון ורכושים
ותיטע > מו' > רעננים וינבון בשביה ישישים

תביא > מו' > שלמים וברושים לעד לא משים
ותיטע > מו' > תמימים וצוורים בשמך קעזרת יום נרנן תבורך משים

225 מנש'ים > ואנשים ומפי כל נשמה תתהלל ותמלוד
דוד מסיר כל מלך [מ]מלך ולצדי עד תמלוד
באומרי יימלך

כא ימ'לך > תקיף ויעש' משפטי ודיני
פעל יד יעל אשת חקר הקיני

214 מפורשים... מקדשים: קרויים בפירוש ובגלוי בשמותם הקדושים והנכבדים. 215 נחויים: מונהגים. נהלים... מנחות: על פי תה' כג, ב, ו'נהלים' כאן כמו 'מנהלים', מונהגים. דשנים ורעננים: על פי תה' צב, טו. כאהלים: כצמחי כושם (ולצירופו ל'אורדים' השווה לבמ' כד, ו). 216 סמוכים באשיות: על פי ש"ש ב, ה. ובהוד... רענן: ויפס כזית רענן (השווה יר' יא, טז). מאששים: מחזקים. 217 / [וכצ'ן]... מים: על פי יר' יז, ח, וההשלמה על פי הפסוק. משרשים: מכים שורש, יציבים. 218 / פינת... הקד'שים: ליסוד ראש הפינה של בית קודש הקדשים, לבניין המקדש; ופינת ראש' הוא סמיכות הפוכה במקום 'ראש פינה' (השווה תה' קית, כב); ולכיוון כולו השווה למשלש הקלירי 'אבן חוג' מקדושתת 'את חילי' לראש השנה (ד' גולדשמידט, מחזור לימים הנוראים, כרך א — ראש השנה, ירושלים תש"ל, עמ' 69): 'בפנת ראש יסוד שלישיה'. 219 / צדיקים... יורשים: על פי יש' ס, כא. 220 / בהון ורכושים: ואהם הון ורכוש. 221 / רעננים... כשיבה: על פי תה' צב, טו. 222 / משים: זדים, גולים. 223 / כעזרת: ייתכן לנקד גם: קעזרת. יום... מנשים: יום הניצחון על סיסרא, שבו הושר השיר ('נרנן') שבו כתוב 'תבורך מנשים'. 225 דוד... [מ]מלך: כינוי לקב"ה היכול לסלק מלכים ממלכותם. 226 / באומרי... ימלך: בעם ישראל. לענין הסיומות המקראיות בפיוט זה וסדרן עיין במבוא. 227 / תקיף: הקב"ה. ויעש... ודיני: על פי תה' ט, ה.

230 ימ' <לף> שדי ויגדל בעם מקדשיו
כיום הכבדו בפרעה ברכבו ובפרשיו

ימ' <לף> רם ונגביה שפל ונבוה ישפל
כיום מים שאל חלב נתנה בספל

ימ' <לף> קדוש במנעימי שיר בחיך ונרון
בנתקח מרים הנביאה אחות אהרן

235 ימ' <לף> צור וניח לעמו ויפדו מיד רע למו גמולים
כיום הנחת ידה ליחיד תשלחנה [ו]ימינה להלמות עמלים

ימ' <לף> פלא והכל יעבדוהו בירא
בנחצן להם מרים שירו [וי] כי גאה גאה

240 ימ' <לף> עוז וגיבור ויוציא עמו לאור ממאפל
כיום בן רגליה כרע נפל

ימ' <לף> סובל עולמים ורוע קדשו יחסוף
בניסע משה את ישראל מים סוף

ימ' <לף> נורא ועל כל צר בהשמד יסובב
כיום בעד החלון נשקפה ותיבב

245 ימ' <לף> מרום וניסי נפלאותיו יראה במורא
כיום ויבואו מרתה ולא יכלו לשנות מים ממך [ה]

ימ' <לף> לעד להפיל אויבתי במהמרות להקשילה
כמו חכמות שרותיה תע' גינה' אף היא תשיב אמריה
לה

230 הכבדו... ובפרשיו: הפסוק המתפייט הוא שמ' טו, יט, אך הלשון על פי שמ' יד, יח. / 231 ויגביה... ישפל: השווה יח' כא, לא. / 233 במנעימי... וגרון: בישראל ששרו לפניו שירה נעימה בפיהם. / 235 מיד וכו': מיד אויביהם המרעים להם. גמולים: צריך להיות גמלים. / 237 פלא: הנפלא, כינוי לקב"ה. יעבדוהו ביראה: השווה תה' ב, יא. / 239 עוז וגבור: הקב"ה, על פי תה' כד, ח. ממאפל: מחשכת הגלות. / 240 בן: בן. / 241 סובל עולמים: הקב"ה הנורא את העולם. חורע... יחסוף: על פי יש' נב, י. / 243 ועל... יסובב: יגרום להשמדת כל הצרים. / 245 מרום: הקב"ה. / 247 להפיל... במהמרות: השווה תה' קמ, יא.

250 ימ' <לף> כביר בשוכבו שבות עמו שעפרו קשה
כיום וילנו העם על משה

ימ' <לף> יה וישעים מתיקוהם יבוקקו
כיום אמר הלא ימצאו יחלקו

ימ' <לף> טהור על עמו אליו לקרבהו
בויצעק אל יי ויורהו

255 ימ' <לף> חנון וינתק מוסריי
לשובב ביששכר מביני עיתים ושרי

[ימ' <לף> ז... ..
[... ..]

260 ימ' <לף> ותיק שוכן עד
ויאסף שבטיו יחד עם גלעד

ימ' <לף> האל פלא יועץ
להורות מעודניי בויורהו > יי עץ <

ימ' <לף> דוד והכל לו באימה יעבדו
וירי רשעה בן יאבדו

265 ימ' <לף> גבור לרוות צימיו בשר צמאיך
בויאמר אם שמע תשמע לקול יי אלהיך

ימ' <לף> בתתו אימתו על כל ברייתו

249 עמו שערפו קשה: עמו קשה העורף, ישראל החוטאים לפניו (כחטא תלונתם במרה). / 251 מתיקוהם יבוקקו: יתרוקנו מתקוותם, יאבדו בלא תקוה. / 255 וינתק מוסריי: וישבור עולי; השווה יר' ב, כ. / 256 לשובב... עיתים: להשיב ליששכר את מביני העתים, הם הזקנים היושבים בסנהדרין, על פי דה"א יב, לג ומדרשו בבר"ר צח (צט בכ"י ותיקן, עמ' 1262) ועוד. / 259 ותיק... עד: הקב"ה; השווה יש' נז, טו. / 260 גלעד: השבטים ששכנו בגלעד. / 261 האל... יועץ: על פי יש' ט, ה. / 262 להורות מעודניי: להורות לישראל כפי שהורה למשה בשעתו (על פי הפסוק המתפייט). / 263 דוד: הקב"ה. / 265 לרוות... צמאיך: קשה, ואולי 'צימיו' או 'צמאיך' הוא כינוי לאויבים (על פי 'צמים' שבאיוב ה, ה; ית, ט) והקב"ה ירווה את תרבו וחיציו מבשרם (השווה דב' לב, מב; יר' מו, י); אך לא מחזור מה היחס בין 'צימיו' ל'צמאיך'. / 267 ברייתו: שם קיבוצי, כמו ברייתו.

וא[ו]תק[ו]י[ו]ן קצאת הש[ו]מ[ו]ש <בג[ו]ב[ו]רתו>

ו[ו]...יח ימלוך
ולעדי עד תמלוך
י[ו] מלך י[ו] מלך י[ו] ימלוך

270

[סילוק ליושע לר' וולבון בירבי שבתי החזון]

ונעריצך אלהינו

וישע
ביום ההוא
ולעתידי
ביום ההוא יושר השיר הזה בארץ יהודה

5 וישע ונרא
ביום ההוא
ולע[ו]תיד
ביום ההוא יוסיף י[ו] שנית ידו

10 וישע <ע> א
ביום ההוא
ולעתידי
ביום ההוא יקראו לירושלים כסא י[ו]

15 וישע <ע> ע
ביום ההוא
ולע[ו]תיד
ביום ה[ו]הוא יתה[ו] ישראל שלישי[ו]ה[ו]

1 אדיר: הקב"ה. הוגי תעודה: את ישראל ההוגים בתורה ('תעודה'). 2 אויבים: את המצרים.
בצול: במצולות. אבדה: לא ברור מה נושא הפועל, ושמה 'היד הגדולה' הנזכרת בפסוק אחרי
'יושע ה' (ראה שם יד, ל). 3 לקוחים: על פי המקבילות הנוסח מסופק, ונראה שצריך להיות:
ולקוחי (או: ולקוחים) לי ישיור (ראה בשינויי הנוסח), כלומר: ישראל שהקב"ה יקח לו מן הגוים
ישיור לו. 4 ביום... יהודה: יש' כו, א. 5 בעיני: אולי צריך להיות כבמקבילות: בעיני. עם
ידידו: ישראל שנקראו ידידים (ספרי דברים שגב, מהר" פניקלשטיין עמ' 409, והמקבילות).
7 ולידידיו: לישראל. 8 ביום... ידו: יש' יא, יא. 9 גוי המוני: את קהל ישראל. 10
מעני: המצרים. 11 לסף רעל: לירושלים, על פי זכ' יב, ב. כי באו: במקבילה: כי יבואו, והוא
מסתבר יותר; ואפשר שהנוסח 'כי באו' הוא שיבוש של 'קבאו'. אמוני: ישראל. 12 ביום...
כסא ה': יר' ג, יז, ובפסוק: בעת ההיא, והפיטן שינה לצורך תבנית הפיוט (ואולי הביא את הפסוק
בטעות). 13 עדי: כאן כינוי לקב"ה (השווה יר' טז, יט; תה' כת, ז). דגליו: את שבטי ישראל.
משאיה: משממה ואסון. 14 דיכה: דיכא. ברהב: כינוי ליס, השווה במ"ד יח, כב: 'בכחו רגע
הים ובתבונתו מחץ רהב' (איוכ כו, יב), את מוצא ששר של ים רהב שמו. ולשון 'דיכה ברהב'
על שום תה' פט, יא. יפה פיה: מצרים, על שום יר' מו, כ. 15 מנשיה: מן הארץ (על פי תה'
פח, יג). 16 ביום... שלישי[ו]ה[ו]: יש' יט, כד.

270 להש[ו]...: אולי כתוב: להשקט. / ו[ו]...יח: לכאורה חסרה כאן מילת השרשור, אך
כתב-היד מטושטש וקשה לפענחו.

ביום ההוא יצאו מים חיים	
וישע וברח	ים המו מרעשה
ביום ההוא	הירים בחרבו רשעה
ולעתיד	במינים שלשה
ביום ההוא יפקד יי בחרבו הקשה	
40	
וישע <ע> אָמַר	בְּסִיל לְהַדְלִילֵם מִהוֹן
ביום ההוא	כּוֹפְרִים אֵיבֹד וְיִהוּם
ולעֲתִיד	יִצְמִית כָּל רֶכֶב בְּתִמְהוֹן
ביום ההוא אָפָה כָּל סוֹס בְּעוֹרוֹן וּרְכָבוֹ בְּתִמְהוֹן	
45	
וישע <ע> וְשִׁפְתָּהּ	לִיבְכוּךְ הַמּוֹנִי
ביום ההוא	לִנְדִים הַשִּׁית גְּנָאִי
ולעֲתִיד	שְׁלוֹם הַיּוֹרֶדֶת בְּנוֹיָה מִמְּעוֹנִי
ביום ההוא יִגֵּן יי	
וישע <ע> מִי כְמוֹכָהּ	מֵאֲדִירִים בְּנִצְיָמָה
ביום ההוא	מִעֲנִים בְּתִהוּם רַבָּה
50	

יפפו (השווה יח', מז, ב). / 36 ביום... חיים: זכ' שם. / 37 ים: את הים. המו מרעשה: נראה יותר נוסח המקבילות: השִׁפְתָּהּ מרעשה, כלומר: הקב"ה השכיח והרגיע את הים מרעשתו ברוח (היא רוח הקודש, ראה שם' יד, כא). / 38 יהירים: את המצרים הגאים. רשעה: כמו רושעה, השפילה. / 39 במינים שלשה: על שלושה מינים יפקוד ה' בחרבו, על פי הפסוק המתפייט בסמוך (יש' כז, א), הם 'ליתן נחש בְּרָחִי', 'ליתן נחש עקלתון' ו'התנין אשר בים' (ושמא שלושת המינים הם שלושת התארים לחרב הנוכרים שם: 'הקשה והגדולה והחזקה'). / 40 ביום... הקשה: שם. / 41 אמר: חשב, קיווה. כסיל: פרעה, השווה שמו"ר ט, ז (מהד' שנאן עמ' 213): 'כל רוחו יוציא כסיל' (מש' כט, יא), זה פרעה. להדלילם מהון: לרשש את ישראל מהונם. / 42 כופרים: את המצרים שכפרו בו ואמרו 'מי ה'' (שם' ה, ב). ויהוה: הטיל בהם מהומה, על שום שם' יד, כד. / 43 יצמית: יכלה. כל... בתמהון: על פי הפסוק הסמוך. / 44 ביום... בתמהון: זכ' יב, ד, ובפסוק: 'ביום ההוא נאם ה' אכה כל סוס בתמהון ורכבו בשגעון', ונראה שתיבות 'בעורון ורכבו' יש לחזק (כמקבילות); ומקור הטעות בסוף אותו פסוק: 'וכל סוס העמים אכה בעורון'. / 45 נשפת... המוני: שיעורו: נשפת ברוחך על המצרים — ואז שיבחון באהבה 'ליבכוך' ישראל ('המוני'). / 46 לודים: את המצרים, על פי בר' י, יג. השית: שם. / 47 שלום: כינוי לירושלים (ראה שה"ש זוטא א, א, מהד' בובר דף ג: שבעים שמות קרא לירושלים, ירושלים, שלום וכו'), ובמקבילות: שָׁלֵם. הוֹרֶדֶת... ממעוני: השווה פסדר"כ, נספח ה (מה' נאו על ההרים, מהד' מגדלבוים עמ' 466): שעתיד הק' להוריד ירושלם בנויה מן השמים. בנויה: על פי לשון המדרש, והנוסח 'כלולה' שבמקבילה פירושו: מושלמת, כלילת יופי. ממעוני: מן השמים. והטור כלול הוא מושא עקיף של הטור הבא: על שלם וכו' — יגן ה' / 48 ביום... ה': זכ' יב, ח (והמשכו: 'בעד יושב ירושלים'). / 50 מענים: את המצרים. רבה: צריך להיות, כבכל המקבילות: רָבָה, השליך.

וישע <ע> [ינ]		הַנְּגִלָה לְדוֹן דִּינִי
ביום ההוא		הַבְּעִית כָּל מְדִינִי
ולעֲתִיד		וּבְאֹיֲבֵי יִגְבִּיר רֶכֶב וְנֶאֱמָנִי
20	ביום ההוא יִהְיֶה עַל מַצְלוֹת הַסּוֹס קִדְשׁ לִי	
וישע <ע> מִרְכָּבוֹת		וְעוֹתִים וְהַמּוֹנִיָּהֶם
ביום [ההוא]		וַיַּעַת מִרְכָּבוֹת צָר וְרוֹכְבֵיהֶם
ולעֲתִיד		גִּבִּים כְּנֶאֱסָפוֹ מִכָּל פְּנֵיהֶם
ביום ההוא תִּהְיֶה מְהוּמָה יי רַבָּה בָּהֶם		
25	וישע <ע> תִּהְיוּמוֹת	וּזְרָמוֹ כְּגֹזוֹ תְּלוּצִים
ביום ההוא		וַיַּעַם לִוְחָצִים
ולעֲתִיד		בִּישׁוּי דְּבָרוֹ לְחִייל אֲמוּצִים
ביום ההוא אָשִׁים אֶת אֱלוֹפֵי יְהוּדָה כְּכִיֹּר אֵשׁ בְּעֲצִים		
וישע <ע> יִמְיָךְ		חִיסְנָה לְהַבִּיעָה
ביום ההוא		חֲנָפִים בְּצוֹל יִם הַשְּׁקִיעָה
ולעֲתִיד		יִקְבֹּץ נְפֻצִים כְּפֶךְ מֵאֲרֻכָּה
ביום ההוא אֶסְפָּה הַצִּלְעָה		
וישע <ע> וּבְרוֹב		טוֹבוֹ הַנְּחִיל פְּדִיָּים
ביום ההוא		טָלְטַל דַּעַת מְחַחִים
35	ולעֲתִיד	רַבִּים יִהְפְּכוּ לְשֹׁנֵי נְהָרוֹת חֲצוּיִים

17 הנגלה: אשר נגלה. / 18 מדיני: המצרים. / 19 ובאויבי: כמו: ועל אויבי, ושעור הטור: לעתיד יגביר הקב"ה את רכבם של ישראל ('נאמני') על אויביהם. / 20 ביום... לה': זכ' יד, כ. / 21 ועוטים: המיוסרים, כלומר את ישראל (ראה זולאי, עיוני לשון, עמ' קפ"קפח [474-472]). / 22 ויעת: עיוות, ייסר (ראה בטור הקודם). / 23 נכים כנאספו: על פי תה' לה, טו, והכוונה: הרשעים לכשיתקבצו. מכל פניהם: מכל מקומות המרוחקים. / 24 ביום... בהם: זכ' יד, יג. / 25 זורמו: סערו (לצורה ראה תה' עז, יח). כגזו: כאשר עברו את הים. חלוצים: ישראל שנחלצו משעבוד מצרים. / 26 ויעם לווחצים: שפך כעסו וזעמו על המצרים שלחצו את ישראל. / 27 ביטוי דברו: נראה נוסח המקבילות: בִּישׁוּי דְּבָרוֹ יָקִים (או יְקָרִים). לחזק. אמוצים: את ישראל שהקב"ה יאמץ את כוחם. / 28 ביום... בעצים: זכ' יב, ו. / 29 חיסנה: אולי צ"ל: חֲסָנָה, כלומר: את עוצמתה; ובמקבילות: חִסְנָה. / 30 חנפים: את המצרים הרשעים. ו'חֲנָפִים' שבמקבילה גם הוא כינוי למצרים, בני חם. בצול: כמצולות (ואפשר שהביטוי נגרר כאן מטור 2, וצריך להיות כבמקבילות: כְּטוֹף). / 31 יקבץ... מארבעה: שיעורו: יקבץ את ישראל הנפוצים מארבע כנפות הארץ, כאשר אמר ('כפץ'). / 32 ביום... הצלעה: מיכה ד, ג, ובפסוק 'ביום ההוא נאם ה' אספה הצלעה', וכן הוא באחת המקבילות. / 33 הנחיל: הוביל לנחלם. פדויים: את ישראל שנגאלו ממצרים. / 34 טלטל דעת: המם ובלבל. מחויים: המצרים שנמחו בים סוף. / 35 רבים: כינוי למים, על שום הביטוי הנפוץ 'מים רבים'. יהפכו... חצויים: על שום זכ' יד, ה: 'ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלם, חצים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון'. ואולי צריך להיות כבמקבילה:

וְלַעֲתָאִידָּ <[בְּעֵתָהּ] יִפִּיל עַל חֵילִי דּוֹק וְחָלָד [בְּ]מַהוּמָה
בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד יְיָ עַל צָבָא הַמִּנְרָאִים בְּמָרוֹם וְעַל מַלְכֵי הָאֲדָמָה עַל הָאֲדָמָה

וְיֹשֶׁעַ <נְטִיתָ > בְּיָצְאוֹ אֲגוּדִים
בַּיּוֹם [הַהוּא] נִיָּאֵל רוּדִים
וְלַעֲתָאִידָּ <תַּחְתּוֹנִים בְּהַפְקָעָם לְגוּדִים
בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוּפָר גְּדוּל וְכָאוֹ הָאוֹכְרִים

וְיֹשֶׁעַ <נְחִיתָ > סִלְסְלוֹ לְהַגִּיד
בַּיּוֹם הַהוּא סִינִים הָאֹכִיד
וְלַעֲתָאִידָּ <יִצְמִית קֶרֶן לְבֵית דָּוִיד
בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת טוֹבַת דָּוִיד

וְיֹשֶׁעַ <שָׁמְעוּ > עוֹז מְלֵל גְּבוּרָה
בַּיּוֹם הַהוּא עֲנָמִים בְּתַהוֹם יָרָה
וְלַעֲתָאִידָּ הוֹד בְּרִנָּאֵשׁ בְּרָה
בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ צָבָאוֹת לַעֲטֹרַת צָבִי וְלַצִּפִּירַת תַּפְאָרָה

וְיֹשֶׁעַ אָז <פְּרָחִי יִשְׁיִשׁ
בַּיּוֹם הַהוּא פִּיגֵר כָּל נוֹקְשֵׁי
וְלַעֲתָאִידָּ חֶבֶר לְכָל קְדוּשֵׁי
בַּיּוֹם הַהוּא שׁוֹרֵשׁ יִשְׂרָאֵל

51 [בעתה]: אימה ובהלה. חילי דוק: צבא השמים ('דוק' כינוי לשמים על שום יש' מ, כב). וחלד: ומלכי הארץ (והוא על פי הפסוק הסמוך). / 52 ביום... על האדמה: יש' כד, כא. / 53 כיצאו אגודים: כשיצאו ישראל שנאספו יחדיו; אך הטור משובש בראשו (משום האקרוסטיכון). / 54 ניאל: לשון איוולת, הסיר דעת. רודים: המצרים. / 55 תחתונים: המים התחתונים. בהבקעם לגודדים: כאשר יבקעו לפני גודדי ישראל השבים לארצם; ועל פי יש' כז, יב: 'ביום ההוא יחבט ה' משבלת הנזר עד נחל מצרים, ואחם תלקטו לאחד אחד בני ישראל'. / 56 ביום... האובדים: שם יג. / 57 סלסלו: שיבחו בשירים. / 58 סינים: צריך להיות כבמקבילות: סִינִים, הם המצרים יושבי 'מגדל סִנְגָה' (יח' כט, י; ל, ו). / 59 יצמיח... דויד: על פי תה' קלב, יז. / 60 ביום... דויד: עמוס ט, יא. / 61 שמעו... גבורה: שמעו העמים את דבר ('מלל') גבורת ה' ועוזו. / 62 ענמים: המצרים, על פי ברי' י, יג. ירה: השליך (שמ' טו, ד). / 63 הוד... ברה: יעוטר בהוד ראשם של ישראל המכונים 'ברה כחמה' (שה"ש ו, י). / 64 ביום... תפארה: יש' כח, ה. / 65 פרחי ישישי: זרע זקניי, ישראל בני אברהם, יצחק ויעקב. / 66 פיגר: המית. נוקשי: המצרים שהציקו לישראל כמטמנים להם מוקש. / 67 חבר: נראה שיש להוסיף יְהִי (כבמקבילות), ומשמעו: הקב"ה (או המשיח הנזכר בטור הבא) יהיה כחבר וידיד. לכל קדושי: לכל ישראל.

וְיֹשֶׁעַ <תַּפֵּל > צִנְחָה עַל מַעֲנִים וְהַנְעִימוּ בְּקוֹל שִׁירִים
70 בַּיּוֹם הַהוּא צִימַת כָּל צָרִים
וְלַעֲתָאִידָּ <וְיָל יָזִיל לְרוּחוֹת בְּחוּרִים
בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁפּוּ הַקָּרִים

וְיֹשֶׁעַ תְּבִיאָמוּ קִרְיַת מוֹעֵד בְּלִי כַחַד
75 בַּיּוֹם <הָ >וָא <קָמִים תִּשְׁמִיד בְּלִי פַחַד
וְלַעֲתָאִידָּ נוֹעֲדוּ הַכָּל לְלַחֲמֵי יַחַד
בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וְשִׁמּוֹ אֶחָד

וְיֹשֶׁעַ [יְיָ] רְחוּמִים הַמְכֻּנִּים יִהְיֶה וְאֶפְרַיִם
78 בַּיּוֹם <הָ >וָא <רוּדְפִים הִבָּה לְהַשִּׁיב אֲחֻרָיִים
וְלַעֲתָאִידָּ יִתְפַּךְ הַכָּל לְקִרְאָ בָּשֵׁם אֶרֶץ אֲפִים
בַּיּוֹם <הָ >וָא <יִהְיֶה מְזֻכָּר גְּדוּל לִי בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם

וְיֹשֶׁעַ פִּי כָא שְׂבָטִיו לְגֹאֹל בְּנוֹתָאוֹת
בַּיּוֹם <הָ >וָא <הִרְפָּה בְּשׁוּרָדִים גְּפִלְאוֹת
וְלַעֲתָאִידָּ יִהְיֶה שְׁמוֹ בְּכָל יִשׁוּב מְדִבְרוֹת
בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה חֲמֵשׁ עָרִים מְדִבְרוֹת שְׁפַת כְּנָעַן וְנִשְׁבָּעוֹת לִי צָבָאוֹת

85 וְיֹשֶׁעַ <וְתַקַּח מִרְגָּם הַנְּבִיאָה / לְשׁוֹנֵר לְנָאוֹר

69 צוחה: בהלה, חרדה. מענים: המצרים. והנעימו... שירים: עובר אל ישראל: המצרים צווחו, ואילו ישראל שרו; אך באחת המקבילות ממשך הטור לתאר את המצרים שלחצו לשָׁרִים, עינו את ישראל. / 70 צימת: הכרית. / 71 ויל: נדילה, הטפת שפע טוב (על פי הפסוק הסמוך). בחורים: את ישראל הנחברים מהאומות. / 72 ביום... ההרים: יואל ד, יח. / 73 קרית מועד: לציון, על פי יש' לג, כ. בלי כחד: בלי שקר, כפי ההבטחה הקדומה. / 74 בלי פחד: בגבורה. נוסח זה נראה כעוסק בגאולה לעתיד, ובמקבילות נוסח הקרוב יותר לעניין גאולת מצרים. / 75 נועדו הכל... יחד: העניין על פי זכ' יד, ב. / 76 ביום... ושמו אחד: שם ט. / 77 ויושע וכו': על הסיודים השונים לפיוט בכחבי היר ראה לעיל, במבוא. [הי]: ההשלמה על פי תבנית הפיוט, והוא ראש הפסוק 'ה' ימלך לעולם ועד'. רחומים: ישראל האהובים. / 78 רודפים: את המצרים שרדפום. להשיב אחוריים: להשיכם לאחור, להכשילם. / 79 יתפך... בשם: על פי צפ' ג, ט; כי אז אהפך אל עמים שפה בחרה לקרא כלם בשם ה'. אך אפים: כינוי לקב"ה. / 80 ביום... מצרים: יש' יט, יט, ובפסוק: 'ביום ההוא יהיה מזבח לה' בתוך ארץ מצרים' (ויגדולי' ליתא). / 81 כי... בנוראות: שיעורו: כאשר בא ה' לגאול את שבטיו בנוראות ובנפלאות. / 82 בשורדים: במצרים. / 83 יהיה שמו: יהיה שם ה' ידוע ומכובד. בכל ישוב מדברות: לכאורה: בכל מקום, בין במדבר ובין בישוב; אך נראה שהנוסח משובש משום שאינו חוזר יפה ביתר הטורים (אלא אם כן הפייטן כיוון לסיים את הפסוק שכטור הבא בתיבת 'מדברות' ולהביא במחרת שני חרוזים). / 84 ביום... צבאות: יש' יט, יח, ובפסוק: 'ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות' וגו'. / 85 לנאור: לקב"ה, על פי תה' עז, ה.

ביום ההוא
וְלָעֵת יָבֹא
תוֹעִים הָחֹשֶׁךְ וְלַעֲמוֹ הָיָה אֹר
חֹשֶׁךְ יָבֹא אֶרֶץ וְעַל עַמּוֹ יִרְיָת אֹר
ביום ההוא לא יהיה אור

90
וְיִשְׁעוֹ וְיָמָן
בְּיָמָיו <הָהוּא>
וְלָעֵת יָבֹא
וְיִשְׁמְעוּ וְיִדְעוּ וְיִרְאוּ הַכָּל בְּמַלְכוֹ עָלֵינוּ
בְּיָמָיו <הָהוּא> [וְיִבְרָא אֶת עוֹן יִשְׂרָאֵל וְאֵינָנו
וְיִשְׁעוֹ...]
בְּיָמָיו <הָהוּא>
וְיִשְׁמְעוּ וְיִדְעוּ וְיִרְאוּ הַכָּל בְּמַלְכוֹ עָלֵינוּ
וְיִשְׁמְעוּ וְיִדְעוּ וְיִרְאוּ הַכָּל בְּמַלְכוֹ עָלֵינוּ
וְיִשְׁמְעוּ וְיִדְעוּ וְיִרְאוּ הַכָּל בְּמַלְכוֹ עָלֵינוּ

וְקִשְׁאֲמָרְנוּ בָּיִם זֶה אֵלֵי וְאֵלֵי וְאֵלֵי
כֵּן נֹאמַר הִנֵּה אֵלֵינוּ זֶה הוּא
בְּהוֹדֵתָּ וּבְהוֹדֵתָּ
בְּגִלְתָּהּ נִפְלְאוֹתָהּ
בְּבֵית קֹדֶשְׁךָ וּתְפִאָרְתָּהּ
וְשֵׁם נִצְרִיָּךְ

ככ>תוב וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו>

86 תועים: למצרים... ולעמו... אור: על פי שמ' י, כג. / 87 חשך... אור: על פי יש' ס, ב. /
88 ביום... אור: זכ' יד, ו. / 89 תמה: מרים. / 92 ביום... ואינו: יר' ג, כ, ובפסוק: 'בימים
ההם ובעת ההיא נאם ה' יבִקֵּשׁ וגו' (השווה לעיל, 12). / 94 שוטים: המצרים שרצו לבחור את
ישראל. ברוע הירשע: הרשע והעניש כרעתם. / 95 אדיר: הקב"ה. ונושע: אולי המשך הכינוי
לקב"ה, שיוושוש עם ישראל (ראה בטור הבא), ואולי כינוי למשיח על שום זכ' ט, ט. / 96 הושע:
ה' הושע. ונושע עם ישראל: השווה תנ"כ אחרי מות, יח (דף לו): אמר ר' אבהו, כל
ישועה שבאה לישראל היא של הקב"ה, שנאמר 'עמו אנכי בצרה' [וגו'] ואראהו בישועתו (תה)
צא, טו-טז)... כביכול הוא נושע... אמר ר' מאיר, 'יושע ה' ביום ההוא' (שמ' יד, ל), 'יושע' כתיב,
כביכול כשישראל נגאלין הוא נגאל. והשווה לפזמון בקדושתא ליושע שבגנוי שכטר ג (לעיל,
הערה 7), עמ' 99: 'וְיִשְׁעוֹ וְיָמָן וְהוֹשֵׁעַ מוֹשֵׁעַ וְקָדוֹשׁ'; וראה עוד בהושענא הקלירית
'כהושעת אלי' (ד' גולדשמידט ו' פרנקל, מחזור סוכות שמיני עצרת ושמחת תורה, ירושלים
תשמ"א, עמ' 181), שורה 6. / 97 וכשאמרנו: וכשם שאמרנו. זה... ואנוהיה: שמ' טו, ב. / 98
הנה... זה: יש' כה, ט. / 101 בבית... ותפארתך: במקדש, על פי יש' סד, י.

מקורות ושינויי נוסח לסילוק ליושע

מקורות: כ"י כ"ח IV. C. 217 והמשכו הישיר כ"י ט"ש ס"ח 275.81 (72-1), על פיו טורים אלה,
(א); כ"י ט"ש ס"ח 275.172 (92-1), על פיו טורים 73-92; כ"י ט"ש ס"ח 135.5 והמשכו הישיר
כ"י אדלר 351 דף 3 (76-1), על פיו טורים 97-102; כ"י ט"ש H 2/29 (76-1), על פיו טורים 93-96,
על פיו טורים 93-96, ד. לא נרשמו שינויי נוסח של כתיב לסיומות המקראיות.

שינויי נוסח: כותרת: סילוק ליושע ב ובכן נעריצך אלהינו ג ויושע יי וג' ד 1 הוגיא ד 2
אויבים] על פי ב ג אויבים א איכיד רשעים ד / בצול ים] בצול ד חסר ג / איבדה ב אבידה
ג איבדא ד 3 לקוחים] ישירו ב ג ולוקחיי לי יירשו ד 5 בעני ג בעוני ד 6 ביטל ג
ד / שיעבדו ד 7 ולידירין ולדיו ג ד ולנביאייו ב / יגלה] יגלה לקנות ג לקנות יגלה ד 9
המוניי ד 10 קרן חסר ג ד / מעני ב מוניי ג ד 11 לספרעל ב ג ד כיכאו ב כי יכואו
ג / אמונין המוני ב 13 משאיה ב 14 דיכא ד / יפיפיה ב יפיפיה ג יפיפיה ד 15 מנשיה
ב 17 [יין] ההשלמה על פי ב ג ד / הניגלה ד 18 היכיעה ד / מדייני ב מדייני ד 19
ובאויביו ב ובאויב ג ובאוייכי ללחום ד / נאמני ב 21 ועותים] ועודיו ד ושדיי ג 22 [ההוא]]
ההשלמה על פי ב ג ד / ויעית ד / מרכבות צרן צרים ג / ורכביהם ג 23 ניכים ד נכונים
ג / כנאספון כי באו ג ללוחמי כיבואו ד / פנייהם ב ד 25 זיעם] זועם ד עוזים ג 27
ביטוי ד / דברון דברו יקיים ג דברו יקים ד / לחייל חסר ג 28 אשים] אשית ג ד / אתן
חסר ד / אלפי ד 29 חיסנו ג ד 30 חנפים] [...] כים ב חמים ג חמוס ד / בצול ים] כסוף
ג ד 31 יקבץ נפוצים] נפוצים יקבץ ב יקבץ נפוצים ד 32 ההוא] נאום יי נוסף אחריו
ד 33 וברב ב / הינחיל ד הנהיג ג 34 טילטל ב טילטל ד 35 יהפכון] יפכו ד 36
ביום] והיה ביום ד 37 המון השכיך ג ד / מירעישא ד 38 בחרבון חסר ג בימצול ד /
רישש ד איששה ב 39 שלושה ד 41 להדלילה מיהו ד להדילם יהון ג 42 איבד
ד 43 כל חסר ג ד / רכב וסוס בתימהון ג סוס ורכב כנס בתימהון ד 44 בעורון] לפניו
מחוק בתמהון ב חסר ד / ורכבון חסר ד 45 נשפחה ד / ליבבון] לבכו ד לבכי ג / המוני
ג בעניי ד 46 הישית ד אשית ב / גניי ב ג ד 47 שלום] שלם ג שליט ד / בניהן] חסר ב
ג כלולה ד / ממעוניי ג ד 49 מי כמכה ב מי כמון ג ד / מאדירים] מאדיריו ג ד באלים ב /
כנעימה ד 50 מענים] מצרים ג מצירים ד / בתהום] בים ג ביד ד / רבה] אולי מתוקן לרמה
א רמה ב ג ד 51 [בעתה]] על פי ב ג ד / חילי ב / [במהמהה] ההשלמה על פי ב ג ד מהומה
א 52 מלכין מתוקן מ'צבא ב / ועל האדמה ב' 53 נטית] נטיתה ד נחית ג / כיצאן
נצחו ג ניצחו ב(?) ד 54 [ההוא]] ההשלמה על פי ב ג ד / רודים] רשעים רודים ד 55
בהיבקעם ג ד / לנרודים ג לינרודים ד 56 ביום] והיה ביום ג ד 57 נחית] בין השיטין
א נחיתה ד / סילסלו ב ד 58 סינים] סונים ב ג סווינים בשחת ד / האיביד ד 59 יצמח...
דוד] יזכור קיום (קיום) דברו להכביד ג ד 61 עוזן חסר ג / מילל ד 62 בתהום] כרהב
ג 63 הודן הודך ג / כן[אש ברה] ההשלמה על פי ב בראש ברא ג ד 64 צבין מתוקן
מ'עוז ב 65 פירחי ד / ישישיי ג ד 66 פיגרן] פיגור בטיט יוון ד / כל חסר ב / נוקשין
מבקשיי ג ד 67 חברן] חבר יהי ב / קדושיי ג ד 68 ביום] והיה ביום ד / שורשן] יהיה
שורש ג 69 צותהן] צרה ג / על מענים] עליהם ג על אויבים ד / הנעימו בקול שירים ג לחצו
ישירים ד 70 חסר ב בעם ג בעף ד 71 חילן] טל ב / להרות ג ד 72 ביום] והיה
ביום ד 73 קרית מועדן] קידמו צרים ג [...] צרם ד / כלי כחד] כחד ג כהוכחד ד 74
תשמיד בלי פחדן] הפחד ג ברעש הפחד ד 76 יהיה חסר ג 75-76 הטורים נכתבו
בסדר הפוך והמעתיק סימן על גביהם את האותיות א ב לתיקון ב / גועדו הכל לחמין
נערים צבאות רום ותחת כיבואו ג ד(?) 77-92 חסר ג ד 92 ואינו] אחריו נוסף ויושע
ב 97 אליו] בין השיטין לפני זה ג

קבץ על יד

דברים שבכתב היוצאים לאור בפעם הראשונה

סדרה חדשה ספר יד (כד)

הוצאת מקיצי נרדמים
ירושלים תשנ"ח

KOBEZ AL YAD

Minora Manuscripta Hebraica

Tom. XIV (XXIV)

SUMPTIBUS SOCIETATIS MEKIZE NIRDAMIM
HIEROSOLYMIS MCMXCVIII